

הישיבה המאתיים וחמישים ואחת של הכנסת השביעית

יום שני, ט"ז טבת תשל"ב (3 ינואר 1972)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.01

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

היו"ר ר. ברקת:
אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ראשונה נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.
מזכיר הכנסת ח. ליאור:
ברשות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע כי היום הונחו על שולחן הכנסת: תיקון סעיף 60(ב) לתקנון הכנסת - מטעם ועדת הכנסת, בצירוף השגותיהם של חברי-הכנסת צ. צימרמן וא. אבנרי.
לדיון מוקדם: א. הצעת חוק לביטול פקודת הצו-

ב. הודעת יושב-ראש ועדת הכנסת

היו"ר ר. ברקת:
רשות להודעה ליושב-ראש ועדת הכנסת, חבר הכנסת ישעיהו-שרעבי.
ישראל ישעיהו-שרעבי (יו"ר ועדת הכנסת):
היוני מתכבד למסור לכנסת את ההודעה הבאה: בישיבת הכנסת מיום ד' בטבת תשל"ב - 22 בדצמבר 1971 הוחלט להטיל על ועדת הכנסת - בהתאם לסעיף 91(א) של התקנון - לקבוע את הוועדה שתדון

ג. חילומי גברי בוועדת החוץ והבטחון

היו"ר ר. ברקת:
רשות להודעה ליושב-ראש ועדת הכנסת, על ח"י לופי גברי בוועדת החוץ והבטחון.
ישראל ישעיהו-שרעבי (יו"ר ועדת הכנסת):
הנני מתכבד להודיע, כי במקום הפנוי בוועדת החוץ והבטחון יבוא מטעם סיעת המערך חבר-הכנסת א. אליאב.

ד. שאילתות ותשובות

שר-הבטחון מ. דיין:

- כן.
- רובם כבר שוחררו וגשארן רק בודדים.
- כל מתמסר, שתקירתו העלתה כי לא היה מעורב בפעילות חבלנית ממש כנגד ישראל ואשר יש לו קרובים ובני משפחה הערבים לו ולהתנהגותו.
- כן.

2. ההתנהגות כלמי שבויים במצרים וב ישראל

חבר-הכנסת מ. יידי שאל את שר הבטחון ביום ג' בכסלו תשל"ב (21 בנובמבר 1971):

אבקש את כבוד השר להשיבני:

- כמה שבויים ישראלים נמצאים במצרים?
- האם נציגי הצלב האדום מבקרים את השבויים ובאיזו תדירות עושים זאת?

היו"ר ר. ברקת:

הכנסת תעבור לסעיף תבא בסדר-היום: שאילתות ותשובות.

- שיחרור מחבלים שהסגירו עצמם לצה"ל

חבר-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר הבטחון ביום י"ב בחשוון תשל"ב (31 באוקטובר 1971):

בעתונות מיום י"ב בתשרי תשל"ב (1 באוקטובר 1971) הופיעה ידיעה ולפיה שוחררו מספר מחבלים, אשר הסגירו את עצמם לכוחות ישראל בעת הדיכוי בירדן.

רצוני לשאול:

- האם נכונה ידיעה זאת?
- כמה מחבלים שוחררו וכמה עדיין עצורים?
- לפי איזה קנה-מידה מחליטים את מי לשחרר?
- האם קיים מעקב אחר המחבלים ששוחררו?

לים שאינם אנשי צבא: אחד דרווי שנמלט מהארץ ואחד יהודי שעבר את הגבול ליד אילת.

אבקש לדעת:

1. האם הידיעות הנ"ל נכונות?
2. האם קוימו מגעים עם שלטונות ירדן על החזרת שני האזרחים הנ"ל?
3. אם כן, מה היו תוצאות מגעים אלה?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. כן.
2. הועברה פנייה, באמצעות הצלב האדום, המב-קשת את החזרתם.
3. ממקורות הצלב האדום נמסר כאילו עובר הגבול הדרווי מסרב לחזור. לגבי עובר הגבול השני, הישראלי, אין בינתיים הסכמה ירדנית להחזרתו.

5. מעצרים של מונזר ומוכלס תומאחה

חבר-הכנסת ש. כהן שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

בעתון "אל-קורס" מיום 25 בנובמבר 1971 פורסם, כי מונזר ומוכלס תופאחה, שקיבלו רשיון ישראלי לבקר את קרוביהם בשכם, נעצרו על-ידי שלטונות ישראל בהגיעם לביקור.

אבקש לדעת:

1. האם הידיעה נכונה?
2. אם כן, מדוע נעצרו הנ"ל?
3. אם היו הגורמים למעצרים ידועים מראש, מדוע ניתן להם רשיון לביקור?

שר-הבטחון מ. דיין:

1 ו-3. הידיעה אינה מדויקת. מונזר ומוכלס תופאחה הם תושבים קבועים ביהודה ושומרון ואינם מבקרים שנכנסו לאזור לביקור.

2. הנ"ל חשודים בהשתייכות לאירגון מחבלים.

6. חידוש העוצר הלילי ברצועת-עזה

חבר-הכנסת ש. כהן שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

כפי שפורסם בהודעה רשמית, חודש העוצר הלילי ברצועת-עזה עם תום חודש הרמדאן.

אבקש לדעת:

1. האם בתקופה שלא שרר עוצר לילה אירעו ברצועה תקריות, בשעות הלילה?
2. אם כן, האם היו תקריות אלה תוצאה של ביטול העוצר?

שר-הבטחון מ. דיין:

1-2. התשובה שלילית.

7. מקום מגוריהם של הפועלים הערבים באבו-רדוס

חבר-הכנסת נ. אליעד שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

בהודעות של ביקור באבו-רדוס נתברר לי, כי הפועלים הערבים המקומיים המועסקים באבו-רדוס אינם גרים בשכונת עם הפועלים היהודים, ואף אין להם למעשה שיכון משלהם.

3. האם לדעת נציגי הצלב האדום נוהגת ממשלת מצרים כלפי שבויינו לפי אמנת ז'נבה?

4. האם נמצאים בידי ישראל שבויים מצרים ומה מספרם?

5. האם נציגי הצלב האדום מבקרים את השבויים ובאיזו תדירות?

6. מה היא תגובת נציגי הצלב האדום על התנגדות ישראל כלפי שבויים אלה?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. 10.
2. כן. בממוצע אחת לשלושה שבועות.
3. נציגי הצלב האדום אינם מפרסמים הערכות לגבי מילוי האמנה.
4. 61.

5. כן, בהתאם לרצונם, בממוצע אחת לשבועיים-שלושה שבועות.

6. נציגי הצלב האדום מודעים לכך שהשבויים מוחזקים בצורה גאוה.

3. ההתנהגות כלפי שבויים בסוריה ובישראל

חבר-הכנסת מ. ידיד שאל את שר הבטחון ביום ג' בכסלו תשל"ב (21 בנובמבר 1971):

אבקש את כבודו להשיבני:

1. כמה שבויים ישראלים נמצאים בסוריה?
2. האם נציגי הצלב האדום מבקרים את השבויים ובאיזו תדירות עושים זאת?
3. האם לדעת נציגי הצלב האדום נוהגת ממשלת סוריה כלפי שבויינו לפי אמנת ז'נבה?

4. האם נמצאים בידי ישראל שבויים סורים ומה מספרם?

5. האם נציגי הצלב האדום מבקרים את השבויים ובאיזו תדירות?

6. מה היא הערכת נציגי הצלב האדום של התנהגות ישראל כלפי שבויים אלה?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. 3.
2. כן, אחת לחודש.
- 3 ו-6. דאה תשובתי לשאלות 3-6 שבשאלתך דלעיל.
4. כן, 42.
5. כן, בהתאם לרצונם; בממוצע כל שבועיים-שלושה שבועות.

4. ידיעה על החזקת שני אזרחים ישראלים בכלא בירדן חבר-הכנסת ש. כהן שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

"הארץ" מיום 24 בנובמבר 1971 מפרסם, כי הצלב האדום הבינ-לאומי הדיע לישראל שנציגיו בירדן נפגשו לאתרונה עם שני שבויי מלחמה ישראלים, המוחזקים בכלא הצבאי הידני בורקה.

באותה ידיעה מובאת הכחשתם של מקורות בטוחים ניים בישראל, המציינים כי ייתכן שהמדובר בשני ישראלים.

10. שיחורר שבויים

חבר-הכנסת א. מלמד שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

"ב'הארץ' מיום י"א בכסלו תשל"ב (29 בנובמבר 1971) נמסרה ידיעה, שמקורה בבולטין הצלב האדום, כי לפני כשלושה חודשים שוחררו 3 חיילים, וביניהם קצין מצרי, והוחזרו למצרים. לפי אותה ידיעה היתה מטרת השיחורר לקבל בחזרה פצוע ישראלי הנמצא בבית-החולים במצרים. למרות שיחוררם של השלושה טרם שוחרר הפצוע מכלאו.

רצוני לשאול את כבודו:

1. האם נכונה ידיעה זאת?
2. האין מתבצעים שיחוררי שבויים שלא על עקרון ההדדיות?

3. מה מדיניות הפירסום של דובר צה"ל לגבי אירועים מסוג זה?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. כן.
2. לא; אך אייל אחיקר, שהוא פצוע קשה, הוחזר לישראל.
3. להימנע מפירסומים העלולים להזיק.

11. מתנדבים זרים, מסין ומארצות אחרות, בשורות המחבלים

חבר-הכנסת ש. י. גרוס שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

"מעריב" מיום ז' בכסלו תשל"ב (25 בנובמבר 1971) מוסר: "צעירים קומוניסטיים סינים התנדבו להצטרף לשורות הפלשתינים במאבקם נגד ישראל - טוען היום בטאון אל-פתח".

אבקש לדעת:

1. האם הידיעות שברשותנו מאשרות את הימצאם של מתנדבים סינים באירגוני המחבלים?
2. אם כן, מה מספרם המשוער?
3. האם נמצאים מתנדבים ממדינות אחרות באירגוני המחבלים?
4. אם כן, מאילו מדינות ומה מספרם המשוער?

שר-הבטחון מ. דיין:

1-2. לא. ידוע על תמיכה כללית של סין באירגוני החבלה, אולם אינו יכול לאשר הימצאותם לוחמים סינים בשורות המחבלים. הסיוע הסיני לאירגונים מתבטא בהדרכה ובאספקת נשק.

3-4. באירגונים נמצאים כנראה כמה עשרות מתנדבים שמוצאם אינו מארצות ערב.

12. שיקום צעירים בעלי עבר פלילי במסגרת סדנה צה"ל

חבר-הכנסת ר. ארזי שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

כפי שנתפרסם נעשה לאחרונה נסיון לשקם צעירים בעלי עבר פלילי במסגרת סדנה בצה"ל.

אבקש את השר להשיבני:

1. מה היו התוצאות של הנסיון הנ"ל?

בהתחשב בעקרון המבורך לדעתי, שמתנהלים על-פיו השטחים המוחזקים, עקרון של שכנות טובה, נוגעים הדדיים והיכרות מקרוב, אודה לכבודו אם ישיבני:

א. מה הם תנאי המגורים של הפועלים הערבים המקומיים באבו-רודס?

ב. האם קיימת מגמה ליצירת תנאים של קיום-ביחד של התושבים היהודים והערבים באבו-רודס גם מבחינת מגורים?

שר-הבטחון מ. דיין:

א. הפועלים המקומיים גרים בריכוז, מחוץ לאזור עיר הנפט. בימים הקרובים עומד הממשל להעבירם לקריית מגורים מאורגנת, באזור אבו-זגימה.

ב. לא.

8. בדיקת היעילות של זימון אנשי מילואים

חבר-הכנסת ש. לוי שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

"ב'דבר' מיום 8 בנובמבר 1971 פורסמה רשימה ושמה "זימון הקרבי של חבר שלי", שבה הכותב מתאר ביזבוז כוח-אדם ואמצעים אחרים במסגרת שירות מילואים.

הריני מבקש לדעת:

א. האם בדק הרמטכ"ל את אמיתות הדברים המתוארים ברשימה הנ"ל?

ב. מה היו ממצאי הבדיקה ומה היו מסקנותיה בעקבות הממצאים?

ג. אם טרם נערכה בדיקה, האם הנך מוכן להורות על בדיקת נכונותם של הדברים?

שר-הבטחון מ. דיין:

להלן תשובות הרמטכ"ל:

לשאלה א: כן.

לשאלה ב: ממצאי הבדיקה הראו, כי גויסו מספר אנשי מילואים מבלי שתוכן בשבילם העסקה מלאה ומתאימה. מסקנותי היו:

1. יש להחמיר את הפיקוח על כך שחיילי מילואים לא יועסקו בתפקידים שניתן לנצל בהם חיילים סדירים.
2. אם יש הכרח לזמן אנשי מילואים, יש להקפיד על זימון מינימום אפשרי של אנשים לתקופה קצרה ככל האפשר.

9. טיסת מטוסים מצריים מעל מיכלית ליברית מדרום לשארם-א-שייך

חבר-הכנסת נ. אליעד שאל את שר הבטחון ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

האם מבוססות הידיעות כי ביום 12 בנובמבר חלפו מעל מיכלית נפט ליברית שני מטוסי "מיג" מצריים, כאשר זו היתה כ-250 ק"מ מדרום לשארם-א-שייך, בדרכה לאילת?

שר-הבטחון מ. דיין:

לא. מעל המיכלית חלפו, כנראה, מטוסי תובלה אזרחיים.

המקרה אירע בנתיב האווירי מצרים-סעודיה. לא ידוע לנו מה היה סוג המטוסים ומה היתה לאומיותם.

חברת י"א, ישיבה רנ"א
- שאלות ותשובות (ארזי, דיין, בן-מאיר, חביבי, טובי, ש. כהן) -

לבקר בירושלים. איסור זה דרוש לפי טענת הצו
"לטובת הציבור ולבטחון המדינה".

אבקש לדעת:

א. מדוע ביקורה של נדא חביבי, אשתו של
חבר-הכנסת אמיל חביבי, בירושלים נוגד את טובת
הציבור, ומסכן את בטחון המדינה?

ב. האם מוכן כבוד השר לבדוק את הצו הנ"ל
ולבטלו?

שר-הבטחון מ. דיין:

ביום 27 בדצמבר 1971 בוטל צו ההגבלה נגד
הגברת נדא חביבי לגבי העיר ירושלים.

16. טיסת מטוסים מצריים מעל מיכלית ליברית
בדרך לאילת

חברי-הכנסת ש. כהן שאל את שר הבטחון ביום י"ז
בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

ב"דיעות אחרונות" מיום 19 בנובמבר 1971
הופיעה ידיעה שסיפרה על שני מטוסי "מיג" מצריים
שטסו מעל מיכלית הנושאת דגל ליברי, שהיתה בדרכה
לנמל אילת.

אבקש את כבודו להשיבני:

1. האם הידיעה נכונה?
2. מה עושה צה"ל למנוע הישנות מקרים מעין
אלה בעתיד?

שר-הבטחון מ. דיין:

1- לא אוכל להוסיף לנאמר בתשובותי מהיום
לשאלות של חברי-הכנסת נסים אליעד וד"ר יהודה
בן-מאיר באותו עניין.

17. חדירת מטוסים סוריים לשטח ישראל

חברי-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר הבטחון ביום י"ז
בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

רצוני לשאול את כבוד השר:

1. כמה מקרים של חדירת מטוסים סוריים לשטח-
חינו אירעו מאז תחילת השנה האזרחית?
2. האם הוגשו, בכל המקרים, תלונות למגננת
הפיקוח של האו"ם?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. ארבעה.
2. כן.

18. בניית מקלטים למשקיפי או"ם בתעלה

חברי-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר הבטחון ביום כ"ד
בכסלו תשל"ב (12 בדצמבר 1971):

בעתון "דיעות אחרונות" מיום י"ח בכסלו תשל"ב,
6 בדצמבר 1971, הופיעה ידיעה שלפיה בנתה ישראל
מקלטים למשקיפי או"ם בתעלה.

רצוני לשאול את כבודו:

1. האם ידיעה זו נכונה?
2. כמה מקלטים נבנו?
3. כמה עלתה הקמתן?
4. מי ישא בהוצאות אלה?

2. כמה חיילים הקיף נסיון זה?

3. האם יימשך הנסיון ויוגדל היקפו?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. הנסיון לגייס צעירים בעלי עבר פלילי במסגרת
סדנת צה"ל נמצא בשלבו הראשוני. אין אפשרות
בשלב זה של הנסיון להסיק מסקנות לגבי תוצאותיו.

2. עד כה גויסו 27 נערים.

3. כן. הגיסוי יימשך, ולקראת סוף ינואר 1972
תגויס קבוצה גוספת.

13. טיסת מטוסים מצריים מעל מיכלית ליברית
באזור ים-סוף

חברי-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר הבטחון ביום
י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

בעתון "דיעות אחרונות" מיום א' בכסלו תשל"ב
(19 בנובמבר 1971) הופיעה ידיעה שלפיה טסו שני
מטוסי "מיג" מצריים מעל מיכלית ליברית, שהפליגה
בים-סוף בדרכה לאילת.

אבקש לדעת:

1. האם ידיעה זו נכונה?
2. האם הוזנקו מטוסים ישראלים לעברם?
3. האם ננקטו צעדים כדי להבטיח את שלומן
של אניות המפליגות ביים-סוף?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. ראה תשובתי מהיום לשאלתה של חבר-
הכנסת נסים אליעד באותו עניין.
3. כן.

14. איסור ביקורה בירושלים של הגברת
אולגה טובי

חברי-הכנסת א. חביבי שאל את שר הבטחון ביום י"ז
בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

שלטונות הצבא אסרו על-פי צו אדמיניסטרטיבי
בהתאם לתקנות ההגנה לשעת חירום (1945) על
אולגה טובי מחיפה, אשתו של חבר-הכנסת תופיק
טובי, לבקר בירושלים. איסור זה דרוש לפי טענת הצו
"לטובת הציבור ולבטחון המדינה".

אבקש לדעת:

- א. מדוע ביקורה של אולגה טובי, אשתו של חבר-
הכנסת תופיק טובי, נוגד את טובת הציבור, ומסכן את
בטחון המדינה?
- ב. האם מוכן כבוד השר לבדוק את הצו הנ"ל
ולבטלו?

שר-הבטחון מ. דיין:

ביום 27 בדצמבר 1971 בוטל צו ההגבלה נגד
הגברת אולגה טובי לגבי העיר ירושלים.

15. איסור ביקורה בירושלים של הגברת נדא חביבי

חברי-הכנסת ת. טובי שאל את שר הבטחון ביום י"ז
בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

שלטונות הצבא אסרו על-פי צו אדמיניסטרטיבי
בהתאם לתקנות ההגנה לשעת חירום (1945) על נדא
חביב מנצרת, אשתו של חבר-הכנסת אמיל חביבי,

ש"ר הבטחון מ. דיין :

1. כן.
2. תשעה.
3. כ-760,000 לירות.
4. מנגנון משקיפי האו"ם שילם 105,000 לירות, והשאר שולם על-ידי מערכת הבטחון.

19. כדאיות מירסומם של העתונים "במחנה נח"ל" ו"במחנה גדנ"ע"

חבר-הכנסת י. הורבין שאל את שר הבטחון ביום כ"ד בכסלו תשל"ב (12 בדצמבר 1971) :

אודה לכבודו אם ישיבני :

1. מה הוא תקציבם של העתונים "במחנה נח"ל" ו"במחנה גדנ"ע" ?
2. האם יש מקום להוצאתם של שני העתונים הללו, והאם נבחנה כדאיות צירופם אל עתון "במחנה" בצורה של מוספים ?

ש"ר הבטחון מ. דיין :

1. התקציב לשנת 1971 הסתכם ב-196,000 לירות, מזה כוסו על-ידי מכירות 112,000 לירות. נוכח ההנחיות לקיצוצים בתקציב ננקטו לקראת שנת 1972 צעדים, כגון העלאת דמי המנוי, צימצום מספר הגליונות והגדלת מספר המנויים, במגמה לכסות לחלוטין על-ידי מכירות את ההוצאה הקשורה בהוצאת שני העתונים.
2. הנושא נבחן והגענו להחלטה שלילית. קהל הקוראים של שני העתונים שונה מזה של עתון "במחנה". כן שונים ייעוד העתונים והיקף התפוצה.

20. פעילותו של ראש עיריית עזה

חבר-הכנסת א. כץ שאל את שר הבטחון ביום כ"ד בכסלו תשל"ב (12 בדצמבר 1971) :

1. הנכונה האינפורמציה שבידי שלפיה מילא ראש העיר הנוכחי של עזה, מר שאווה, תפקיד מרכזי באירגוני המחבלים שברצועה ?
2. מה השיקולים להשארת ראש העיר על כנו, למרות העובדה שהוא נתן בביתו מחסה למפקד בכיר באירגון טרוריסטי ?

ש"ר הבטחון מ. דיין :

1. לא.
2. השגת נורמליזציה של החיים ברצועת-עזה.

21. הצעה לשנות בשטחים את חוק הבחירות הירדני

חבר-הכנסת נ. אליעד שאל את שר הבטחון ביום כ"ח בכסלו תשל"ב (16 בדצמבר 1971) :

החלטת הממשלה לקיים בחירות לעיריות ג'נין, טול-כרם ויריחו נתקבלה בברכה בקרב תושבי השטחים. אולם נשמעת התביעה שתניתן הזכות לבחור לכל בוגר מגיל 18 שנה, בלא הבדל בין בעלי רכוש ואחרים, כפי החוק בישראל.

אודה לכבודו אם ישיבני :

האם נבדקה אפשרות להחיל בצו מיוחד על הבחירות לעיריות האמורות חוק בחירות בדבר זכותו של כל בוגר מגיל 18 לבחור ולהיבחר ?

ש"ר הבטחון מ. דיין :

נבדקה האפשרות לשנות את חוק הבחירות הירדני והוחלט על כך בשלילה.

22. אימוניהם של טייסים מצרים**במטוסי "מיראז' לוביים**

חבר-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר הבטחון ביום כ"ח בכסלו תשל"ב (16 בדצמבר 1971) :

בעתון "ג'רוסלם פוסט" מיום כ' בכסלו תשל"ב, 8 בדצמבר 1971, נמסר כי טייסים מצריים מתאמנים במטוסי "מיראז' לוביים.

רצוני לשאל את כבודו :

האם לפי האינפורמציה שבידי נכונה ידיעה זו, במלואה או בחלקה ?

ש"ר הבטחון מ. דיין :

איני יכול לאשר או להכחיש ידיעה זאת.

23. הבריונות באזורי תולון ובתיים

חבר-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר המשטרה ביום י"ב בחשוון תשל"ב (31 באוקטובר 1971) :

בעתון "הצופה" מיום י"ט בתשרי תשל"ב (8 באוקטובר 1971) הופיעה ידיעה עובד בעת האחרונה גל של פריצות והשחתת רכוש על מרכז העיר חולון, וגברה השתוללות פרחים ברחובותיה המרכזיים של חולון.

רצוני לשאול :

1. האם נכונה ידיעה זאת ?
2. מה מספר המקרים של עבירות נגד רכוש ונגד אדם, לרבות הפרעת שלום הציבור, שאירעו בחולון בחודשים ספטמבר ואוקטובר שנה זו, לעומת השנה שעברה ?
3. האין זה נכון שמכת הבריונות הגוברת בחודשים האחרונים בחולון ובבתיים מונעת מאזרחים שלווים לחיות בשקט ובבטחון ?
4. אילו צעדים נקטה המשטרה נגד תופעה זאת ?
5. אילו צעדים נוספים ינקוט שר המשטרה כדי להפסיק את הבריונות ומכת הפריצות באזורי חולון ובתיים ?

ש"ר המשטרה ש. הלל :

1. התופעה הנוכרת בשאלתה מוכרת למשטרה, וקיימת הן בחולון והן במרכזים עירוניים אחרים. ההתייחסות פרצויות הן נושא לטיפול משטרה מובהק ונמרץ. ואולם, באשר לבריונות, הרי זוהי בעיה מורכבת יותר ויש לה אספקטים שונים. המשטרה מטפלת בכך רק במקרים שקיימים בהם אלמנטים של עבירה על החוק, וזאת על-ידי מעצר המתפרעים והעמדתם לדין.

2. בחודשים ספטמבר-אוקטובר 1970 הוגשו על-ידי תושבי חולון 1,077 תלונות על עבירות הנוכרות בשאלתה, ואילו בתקופה המקבילה ב-1971 הוגשו 1,128 תלונות, כלומר גידול בשיעור 4.7%. גידול זה איננו שונה מה הממוצע הארצי, מה גם שיש לקחת בחשבון את הגידול באוכלוסיית העיר עצמה.

3. הקביעה ש"מכת הבריונות" הגוברת בחודשים האחרונים בחולון ובבתיים מונעת מאזרחים שלווים לחיות

מחקירת המשטרה, בעקבות תלונה שהוגשה בגדון, נעצו רו שני חשודים. האחד הובא לדין וגדון לשנת מאסר, ואילו נגד השני לא נמצאו הוכחות. זו היתה התלונה היחידה שהוגשה על-ידי תושבי בת-ים בגין סחטנות בששת החודשים האחרונים (יולי-נובמבר שנה זאת).

באשר לתלונות על אימים באלימות נתקבלו אמנם באותה תקופה 105 תלונות, שכמותן מתקבלות בכל מקום, על סיכסוכי שכנים וסיכסוכים משפחתיים שהושגו מעו בהם אימים, אך אין לכרוך אימים אלה עם סחי-טה. 92% מתלונות אלה נגזרו מחוסר עניין לציבור, אולם ננקטו פעולות לאזהרת הצדדים המעורבים, ול-השכנת שלום בתיוכם של אנשי המשטרה. שאר התלונות נמצאות בחקירה ובתביעה.

4. לא קיימת עלייה תלולה בפשע בבתי-ים. פרט לעלייה בעבירות רכוש — בשיעור 10% — שהיא, לצערנו, תופעה מוכרת בכל המדינה ולא רק בבתי-ים ונובעת גם מן הגידול המתמיד של האוכלוסיה באזורי הפרברים, חלה בסוגים אחרים של עבירות ירידה. הדב-רים יסוכמו בתום השנה ויפורסמו בדין-וחשבון השנתי ל-1971.

5. המשטרה ממשיכה לטטר באזור בת-ים בהתאם לאפשרויות ולאמצעים העומדים לרשותה.

25. מעשי בריונות בליל שבת ברחובות מסוימים בירושלים

חבר-הכנסת מ. פרוש שאל את שר המשטרה ביום כ"ד בחשוון תשל"ב (12 בנובמבר 1971):

"המודיע" מיום י"ט בחשוון תשל"ב (7 בנובמבר 1971) מוסר: "בהתפרעות חמורה של בריונים בליל שבת בירושלים הוכו בחורי ישיבה בצורה קשה ואחד מהם אושפז לטיפול בבית-החולים... המשטרה הופיעה במקום באיחור רב, אספה פרטים ועזבה".

ההתנפלות אייעה בפנית הרחובות הטורים — רש"י, וכפי שמוסר "המודיע": "מקום זה הוא לאחרונה מועד להתפרעות בריונים המפנים את זעמם נגד יהודים חרדיים. הובעה תמיהה על שהמשטרה אינה מקיימת פיקוח במקום ואינה עושה לעקירת קן בריונים זה".

אבקש לדעת:

1. כמה זמן לאחר ההתנפלות הנ"ל הגיעה המש-טרה למקום?
2. מה העלתה חקירת המשטרה?
3. האם נעצרו חשודים בביצוע המעשה?
4. מה עושה המשטרה כדי לבער את מוקד הפגע בפנית הרחובות הנ"ל?

שר-המשטרה ש. הלל:

1. הדועה טלפונית על קטטה התקבלה בליל שבת 5 בנובמבר 1971 לאחר חצות. שוטר שהגיע למקום מיד לאחר קבלת ההודעה מצא במקום רק מספר בחורים חרדיים, שלא רצו להתלונן בגלל קדושת השבת וטענו כי לא הזמינו כלל את המשטרה. השוטר ערך סריקות בסביבה וכן ביקש מהם פרטים על המקרה, אך הם סירבו לומר דבר. לפיכך הזמינם למסור עדות לאחר צאת השבת, וכן עשו.

2. בתלונותיהם, שנרשמו לאחר צאת השבת, טענו המתלוננים שמספר בחורי ישיבות, בדרכם מיישיבת בעלו,

בשקט ובבטחון נראית לי מוגזמת ומבוססת על מספר מקרים בודדים. ואולם השאלה איננה סטטיסטית גרי-דא. גם אם אין גידול משמעותי במעשי בריונות דומי כי יש הכרה שהחברה, על כל מוסדותיה, תבחן את כל הדרכים העומדות לרשותה כדי לטפל בנגע זה.

4. נעצרו 21 צעירים בגילים 13—20. החשודים הוחזקו במעצר חקירה, כחוק, תקופות שונות לפי העניין, החל משעות אחדות ועד לחודש ימים. רוב העצורים הם תלמידי בתי-ספר עממיים ותיכוניים. שלושה מהם — אחד שסיים בית-ספר עממי ושניים שעדיין לומדים בבית-ספר עממי — הם עבריינים צעירים המוכרים למשטרה. בחקירה הואשמו השלושה והודו ב-53 מקרי עבירה: פריצות, גניבות, גרימות נזק לרכוש, קטטות, התנהגות פרועה וכיוצא באלה. בחלק מן התיקים שנגזרו בגין עבירות אלו הוגשו כתבי אישום וחלקם עודנו בחקירה. שלושת החשודים שוחררו בערבות וממתנינם למשפטם. נגד 17 מהנאשמים הוצאו בבית-המשפט צווים האוסרים עליהם להימצא ברדיוס של 500 מטרים מצומת חנקין-סוקולוב בחולון. הבה נקווה שאכן יהא בכך כדי לעזור בפתרון הבעיה.

5. המצב הוטב בחודשים האחרונים, ומכל מקום ממשיכה המשטרה לטטר את אזור חולון (ובת-ים) ביתר שאת, בהתאם לאפשרויות. עם זאת אין דווקא הטיפול המשטרתי בילדים בגילים 13—14 הדרך הטובה ביותר להחזרתם לדרך הישר. המשטרה עושה כמיטב יכולתה, אולם הבעיה חייבת למצוא את עיקר פתרונה על-ידי הרשויות האחרות המופקדות על הנושא.

בכוונתי להציע בשבוע הבא, בסיכום הדין על הודעתי בכנסת בניין "הטיפול בעבריינות ובאלימות ומניעתן", כי בריכוזים עירוניים צפופים כמו, למשל, בגוש דן, שקיימת בה בעיה של עבריינות נוער, יוקם מסה מתאם בהשתתפות נציגי העירייה ומשרדי החינוך, השרה, המשפטים, העבודה והמשטרה, כדי למצוא את הדרכים המתאימות לטיפול בבעיות ולעקוב אחר ביצוע ההמלצות.

24. מקרי סחטנות ואימים באלימות בבתי-ים

חבר-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר המשטרה ביום י"ב בחשוון תשל"ב (31 באוקטובר 1971):

בעתון "מעריב" מיום י"ט באב הופיעה ידיעה, שלפיה פועלת בבתי-ים כנופיית סחטנים הוזהגת להטיל "מיסים" על בעלי עסקים ונהגי מוניות והפוגעת ברכושם ובגופם של אלה המסרבים לשלם לה.

רצוני לשאול:

1. האם נכונה ידיעה זאת?
2. כמה תלונות הוגשו בששת החודשים האחרונים על-ידי תושבי בת-ים בגין סחטנות ואימים באלימות?
3. מה העלתה הבדיקה של תלונות אלה, כמה מעצרים בוצעו וכמה תביעות פליליות הוגשו בקשר להן?
4. האם קיימת עלייה תלולה בפשע באזור בת-ים?
5. אילו צעדים נוקטת המשטרה ואילו היא עומדת לנקוט כדי להבטיח את שלום הציבור ושלוחתו באזור בת-ים?

שר-המשטרה ש. הלל:

1—3. ביולי 1971 נדרשו שני שותפים לעסק בבתי-ים לשלם מס, באיום שאחרת יבולע להם. כתוצאה

הדיבור שלך העמדת את השוטרים במבחן קשה בעת שניסו לבצע את תפקידם כמוטל עליהם וגרמת לא במעט להתלקחות היצרים שהביאה לתוצאות בלתי-רצויות אלו."

עד כאן מתוך מכתבו של סגן מנהל משרד המשטרה לאיש עצמו.

רצוני לציין שכבר בתאריך 6 ביוני 1971 החליט בית-המשפט כי יש לסגור את התיאטרון. עם זאת נעתר בית-המשפט לבקשת בעלי התיאטרון לדחות את סגירתו עד ל-20 לאוקטובר 1971, לנוכח הבטחת בעלי התיאטרון ועיריית תל-אביב כי יחפשו במשך פרק זמן זה תחליף מתאים אחר. בית-המשפט דחה ב-3 בנובמבר 1971 ערר שהוגש על-ידי בעלי התיאטרון והחליט לסגור את התיאטרון סופית.

עצם החלטת בית-המשפט לסגור את התיאטרון היא הכרה בכך שאמנם הוא היה מטרד לגבי השכנים, ואכן נקראה המשטרה פעמים רבות כדי לטפל בסיכוי-סוכים, בין המועדון לבין השכנים, אשר נבעו מכך. מצב זה גורם בהכרח לעימותים עם אנשי משטרה ומעמידם במבחנים שקשה לא להיכשל בהם.

רצוני לחזור ולומר כי המשטרה מכירה בהיות התיאטרון גורם חיובי, ואמנם עשתה, כפי שהודעתי בהודמנויות שונות גם מעל במת הכנסת, מעל ומעבר לנדרש ממנה כדי לסייע לתיאטרון במסגרת החוק.

27. נקיטת אמצעים נגד המאיימים על הפתולוגים

חבר-הכנסת נ. אליעד שאל את שר המשטרה ביום ג' בכסלו תשל"ב (21 בנובמבר 1971):

לאחרונה קבל פרופסור בלר, מן הפקולטה לרפואה באוניברסיטת ירושלים, כי המשטרה אינה פועלת במלוא מרצה וכוחה לגילוי העבריינים המתנכלים לרופאים הפתולוגים ומפירים את שלומם ואף מסכנים את שלומם.

שאלותי הן:

1. כמה עבריינים שביצעו מעשי תקיפה, השמצה, הטחת איומים וחבלות אחרות כלפי הפתולוגים גילתה המשטרה בשנת 1971?

2. כמה מהם הובאו לדין?

3. האם נכונה הסברה שהמשטרה יודעת על עבר-יינים מסוג זה ונמנעת עד כה מלהעמידם למשפט?

שר-המשטרה ש. הלל:

1-2. נעצרו 25 איש. חמישה מהם הובאו לדין ב-19 בדצמבר 1971, והמשך משפטם נדחה ל-20 בפברואר שנה זאת. לגבי השאר נמשכת החקירה.

3. התשובה שלילית.

28. החקירה במרשתת החברה אי. או. אס.

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר המשטרה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

"הארץ" פירסם סדרת מאמרים, שנסתיימה ביום 29 בנובמבר 1971, ובה קבע כי עשרה פקידי ממשלה בכירים העדפו על-ידי החברה אי. או. אס. במכירת מניות, שהוקצו להם במחיר זול במיוחד. כן טען העתון כי החברה הבריחה לחוץ-לארץ כספים רבים.

התקפו במועד הנזכר לעיל על-ידי 15-20 צעירים, ושלושה מן המותקפים נזקקו לטיפול רפואי. המתלוננים לא יכלו למסור פרטים על זהות התוקפים.

3. למרות העדר נתונים מספיקים חקרה המשטרה באורח נמרץ את המקרה, ובהמשך הזמן עלה החשד על נער בן 16, אשר זוהה לאחר מכן על-ידי שני עדים כמי שהשתתף בתגרה. הנער טוען שהיה נוכח בעת התגרה, אך מכחיש את השתתפותו בה. החקירה נמשכת.

4. אין המקום הנזכר מוקד בריונות. על כל פנים ניתנו הנחיות להגביר את הסיור והפיקוח באזור זה.

26. ההתנגשות בין אנשי התיאטרון "מרתף" ובין המשטרה

חבר-הכנסת מ. סנה שאל את שר המשטרה ביום כ"ז בחשוון תשל"ב (15 בנובמבר 1971):

הוגשה לי תלונה, חתומה בידי מר מוגי יקים, כי הוא וכמה בחורים ובחורות ממפגני תיאטרון "מרתף" הוכו על-ידי שוטרים (התלונה מצ"ב).

אבקש לדעת:

1. האם נחקרה התלונה בדבר מכות והתנהגות גסה מצד שוטרים לגבי אנשי "מרתף"?

2. האם מוכן הישר להורות על חקירה כזו אם לא נעשתה עד כה?

3. מה מסקנות הוסקו מהחקירה, אם היתה כבר?

שר-המשטרה ש. הלל:

ב-26 באוקטובר 1971, שלושה שבועות לפני הגשת השאלתה, נשלח על-ידי סגן מנהל משרד המשטרה למר מוגי יקים מכתב, המביא את תוצאות החקירה שנערכה בתלונה — התואמת את התלונה הנזכרת בשאלתה — שבהנה מר יקים במישרין לשר המשטרה.

אצטט מתוך מכתב התשובה שנשלח כאמור למוגי יקים:

"להלן מסקנותיה והמלצותיה של ועדת החקירה, אשר אושרו על-ידי פיקוד המשטרה ואשר שר המשטרה סומך עליהן את ידו:

(1) סמל המשטרה אשר הורה על סגירת התיאטרון, אף כי עשה זאת בתום-לב ובכוונה כנה להשליט סדר, חרג בכך ממסמכותו ועל כן הוזהר על-ידי מפקדיו.

(2) בשני מקרים במהלך התקרית היה שימוש בכוח, ללא צורך, מצד שני אנשי משטרה, ועל כך הם הובאו לדין משמעתי.

(3) הוסבר לשוטר התורן כי על-פי החוק היה עליו לקבל את תלונת שני החיילים נגד איש המשטרה או לפחות לרשום את שמותיהם ושאר פרטיהם האישיים כדי שיוזמנו להעיד מאוחר יותר.

(4) לא נמצא דופי בהתנהגותו של קצין המשטרה שנכנס לתחנה בעת שהיית עצור שם.

(5) הומלץ לסגור את התיק הפלילי שנפתח נגדן בגין העלבת שוטרי והפרעה בעת מילוי תפקידו מחוסר עניין לציבור.

צר עלי על אי-הענימות ועגמת-הנפש שנגרמו לך עקב התנהגותם של כמה מאנשי המשטרה המעורבים בתקרית זו, ועל כך אנו מתנצלים.

יחד עם זאת עלי לציין, כי בהתנהגותך ובעזרת

חברת י"א, ישיבה רנ"א
— שאילחות ותשובות (אבנרי, הלל, ברקת, אנקוריון, ש. כהן, גרוס) —

מומחיות והכנה מרובות; החפצים, לרבות מכשירי רדיו, אינם ניתנים לזיהוי והם נמכרים לרוב לאנשים בודדים. המלחמה בסוג זה של עבריינות נכללת בתכנית פעולות המניעה הכללית של כוחות הסיור ואחרים. כן מבוצעות פעולות מתוכננות במקומות מועדים לגניבות מרכב (ריכוזים מסוימים של רכב חונה), למניעת גניבות ותפיסת הגנבים. זאמנם נעצרו בשנת 1971 כ-600 איש בגין עבירות אלו.

2. נעשות פעולות יזומות לגילוי מקבלי רכוש גנוב ומחזיקיו, נערכים חיפושים לפי נתונים שונים ומידע, זאמנם נתגלה רכוש ניכר, בעיקר מכשירי רדיו.

30. נקיטת אמצעים נגד המאיימים על התולוגים

חבר-הכנסת ש. כהן שאל את שר המשטרה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

לאחר ריבוי מקרי האיום ומשלוח קליעים לרופאים פתולוגים, אבקש לדעת:

1. האם הציבה משטרת ישראל שמירה אישית על הרופאים נושאי האיומים?
2. אילו אמצעים נקטה המשטרה לאחר את משמיעי האיומים?

שר-המשטרה ש. הלל:

משטרת ישראל נקטה ונוקטת צעדים רבים אשר אני מעדיף לא לפרטם מעל במה זו.

היו"ר ר. ברקת:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת שלום כהן.

שלום כהן:

האם שירותי הבטחון נתבקשו לפעול בנושא זה?

שר-המשטרה ש. הלל:

אני מעדיף שלא להשיב גם על זה מעל במה זאת.

31. העלאת עצמותיהם של נספי אניית המעפילים "רפיה"

חבר-הכנסת ש. י. גרוס שאל את שר המשטרה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

"הצופה" מיום ו' בכסלו תשל"ב (24 בנובמבר 1971) מוסר: "בגלל מחסור באמצעים וסירובה של הממשלה ליטול על עצמה את הוצאות הכרוכות בהעברת שש הגופות של טבועי ספינת המעפילים "רפיה" בחופי סירנה שנספו ב-1946, אי-אפשר להעבירם לקבר ישראל".

לדברי העתון נאספו למטרה זו 5 אלפים לירות, אך חסרות עוד 15 אלף לירות; "פנייה לממשלה הושבה ריקם בזמנו, כאשר השר שלמה הלל, יושב-ראש הוועדה לטקסים, הסביר כי אין הממשלה מוכנה לעסוק בכך".

אבקש לדעת:

1. האם ידועה זו נכונה?

2. אם כן, האם אין זה מתפקידה של ממשלת ישראל להעלות ארצה ולהביא לקבר ישראל את עצמותיהם של אנשים אשר חירפו את נפשם למות, כניסו להעפיל לארץ-ישראל בזמן ששעריה היו נעולים?

אבקש לדעת:

1. האם בעקבות הפירסומים הנ"ל פתחה המשטרה בחקירה?

2. אם כן, מתי?

3. אם המשטרה לא פתחה בחקירה, מה הסיבות לכך?

4. אם המשטרה פתחה בחקירה, מה העלתה החקירה?

שר-המשטרה ש. הלל:

1. המשטרה פתחה בחקירה, שהיא עדיין בגדר בדיקה אם בכלל קיים יסוד סביר לחשד של הברחת כספים לחוץ-לארץ על-ידי החברה, וכן אם "עשרה פקדי ממשלה בכירים הועדפו על-ידי החברה במכירת מניות במחיר זול במיוחד" כפי שפורסם בעתון, ואם ובאיון מידה קיימים כאן יסודות פליליים או אחרים (משמעתיים) המחייבים נקיטת צעדים.

2. החקירה התחילה בשלב הפירסומים בעתון, אך לא דווקא "בעקבות הפירסומים הנ"ל".

אגב, בעדות שנבנתה מפי הכתב אשר פירסם את העניין הוא טוען, שידוע לו רק שם אחד מבין העשרה, ולא ידועים לו, לדבריו, שמות הפקידים האחרים.

3. ראה תשובתי ל-2.

4. החקירה טרם נסתיימה.

היו"ר ר. ברקת:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אולי מוכן כבוד השר לגלות על סמך מה נפתחה חקירה?

שר-המשטרה ש. הלל:

על סמך חשדות ודיועות שהגיעו למשטרה. אתה רוצה שאפרט לך מאיזה מקור הגיעו החשדות? לא. בדרך כלל חקירה נפתחת על-ידי המשטרה כשמגיעים אליה דיועות או חשדות או תלונות. זה כולל גם מה שמופיע לפעמים בעתון, שאפשר להיעזר בו. אבל אם אתה שואל אותי פרטים מדויקים, התשובה היא: לא.

29. פריצות למכוניות וגניבת חלקים מהן

חבר-הכנסת א. אנקוריון שאל את שר המשטרה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

בזמן האחרון רבו בתל-אביב וסביבותיה הפריצות למכוניות החונות בחוץ וגניבת מכשירי רדיו וחלקים אחרים של מכוניות.

אבקש לדעת:

1. מה המשטרה עושה כדי למונע מעשי פריצה וגניבה כנ"ל?

2. מה המשטרה עושה כדי להגיע למחזיקי רכוש גנוב כזה ומשווקיו?

שר-המשטרה ש. הלל:

1. בשנת 1971 חלה עלייה במספר הגניבות של מקלטי רדיו ממכוניות. הקושי במלחמה בתופעה זו נובע מכך שהפריצה למכונית היא קלה מאוד ואינה מצריכה

ש"ר המשטרה ש. הלל:
המשטרה עצרה חשודים.

3. האם מוכן כבוד השר לשנות את החלטות ולהקציב את הסכום הדרוש להעלאת עצמותיהם של הג'ל?

ש"ר המשטרה ש. הלל:

1. בעקבות פניית מר בנימין קופמר, מניצולי המע"פלים באנייה "רפח" אל סגן ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות, בעניין העלאת עצמותיהם של נספי אנייה זו, השיבותי לו ב"13 בינואר 1971 - בהתאם להחלטת הממשלה שנתקבלה בנדון - כי "עם כל הערכתנו ואהדתנו לרעיון זה הרי - מטעמים מובנים - עלינו לקבוע כי הטיפול בכך יהיה צריך לחול על הוועד הציבורי של מעגלי האנייה "רפח", כאשר עוררת הממשלה תוכל להתבטא בעיקר בעזרה לפתרון בעיות מנהליות, הקשו-רות לעניין, אשר הוועד לא יוכל להתגבר עליהן בכוחות עצמו".

על פנייה מחודשת של הוועדה הציבורית, שהוקמה בינתיים, למען העלאת עצמות נספי ספינת המפעילים "רפח", השיב לה סגן מוזכר הממשלה, ד"ר מיכאל ניר, ב"28 בנובמבר 1971: "הוועדה (ועדת השרים לסמלים וטקסים) התייחסה בכבוד ראש לפנייתכם וקבעה כי העזרה המינהלית אשר הובטחה לכם בזמנה תוכל להתבטא בהגשת הסיוע הדרוש להסדרת הצד הפורמלי הקשור בהעברת עצמותיהם של נספי אניית "רפח", ובחלוקת כבוד אחרון לנספים עם הבאתם לישראל".

2. דרכי העלייה לישראל רוויות, לצערנו, לאורך כל הדורות חללים רבים, ממורח וממערב, שלא זכו להגיע למחוז חפצם, ואין הממשלה יכולה ומסוגלת לקבל על עצמה את הטיפול בהעלאת עצמותיהם לארץ, פרט לסיוע שהוכרתי לעיל.

3. כאמור, הדברים שהובאו לעיל אינם מבוססים על החלטת, כפי שנטען בשאלתה, אלא על החלטת הממשלה.

32. נקיטת אמצעים נגד המטרידים את הרופאים הפתולוגים

חבר הכנסת א. אבנרי שאל את שר המשטרה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

בעקבות הטרדת הרופאים הפתולוגים - הנני מבקש לדעת:

א. כמה אנשים נעצרו עד כה כחשודים בהטרדת רופאים פתולוגים?

ב. מה מספר האנשים שהוגשו נגדם גליונות אישום?

ג. כמה מבין האנשים שנעצרו כבר נידונו וכמה היו גזרי הדין?

ש"ר המשטרה ש. הלל:

הריני מפנה את השואל הנכבד לתשובתי מהיום לשאלתה של חבר הכנסת נסים אליעד באותו עניין.

היו"ר ר. ברקת:

שאלה נוספת לחבר הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

כבוד השר, האם באחד המקרים האלה, שהוגש בהם כתב אישום בעניין זה, נתבקשה המשטרה לעצור את החשוד?

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

האם באחד המקרים הללו, באיזה מקרה שהוא מהמקרים האלה, ביקשה המשטרה מעצר החשוד בבית המשפט?

ש"ר המשטרה ש. הלל:

כן, בהחלט. אמרתי: בהתחלה היא עוצרת לפי הזכות שיש לה. אחד כך ביקשה הארכת המעצר. היו הרבה מקרים, מספר מקרים, וזה גם ניתן.

33. ההתנגשות בין אנשי התיאטרון "מרתף" ובין המשטרה

חבר הכנסת א. אבנרי שאל את שר המשטרה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

קיבלתי מכתב ממר מוני יקים. במכתבו מתלונן מר יקים כי ביום ו', 27 באוגוסט 1971, הוכו הוא וידידיו על ידי איש משטרה ושמו סמל חזות מנפת דינגוף. במכתבו מציין מר יקים את הדברים הבאים:

"נעצרתי בצורה ברוטלית תוך דחיפות ומכות והושלכתי לניידת, למרות שלא התנגדתי למעצר, ואף שלא היתה סיבה סבירה למעצר. אחד מבאי התיאטרון ביקש מסמל חזות את פרטיו האישיים ובתשובה לדרושו היכה אותו חזות ועצרו. כשהגענו לתחנת המשטרה ביקשו כמה מבאי התיאטרון להתלונן על אלימות המשטרה, אך החוקר סירב לקבל את תלונתם. החלטתי לרשום את מספרו, וכשעשיתי זאת התנפל עלי סמל פרנקו והיכני.

הושלכתי לתא המעצר שם ניסה עוד פעם להכותני, אך אני נצמדתי לקיר כשידי צמודות לגופי כדי למנוע שמץ של ספק שהיתה התנגדות מצדי, אף לא עניתי על דברי ההתגררות של הסמל.

הוחזקתי שעה וחצי במעצר. במשך המעצר נכנס סמל פרנקו לתא ואמר "את הלילה הזה לא תשכח, אלמדך לקח לכל הייך". קצין המשמרת שנכנס לתא אמר: "הקידות האלה ראו אלפי פושעים מוכים, אתה אמום לא פושע, אך כשיש צורך לחנך אזרחים מותר לפעמים להכותם".

שוחררתי בערבות ובזמן מסירת העדות עבר סמל פרנקו ואמר "אם הייתי מכה אותך הייתי שולח אותך לבית-חולים. הייתי הורג אותך" והרים ידו באיום מעל ראשי.

החוקר שלפניו התלוננתי על שפרנקו מאיים עלי בזמן מתן עדות אמר, שהוא עסוק בכתיבה ולכן אינו רואה ואינו שומע דבר.

הנה רשימה של שישה עדים, בהם שניים שגם הם הוכו על-ידי המשטרה:

אריה נבון

איתן ליבסמן

אשר שטיין

רוני גרוסקי

ניסמוב דוד

זאב ליפמנוביץ.

אבקש לדעת:

1. האם על יסוד הדברים הנ"ל נערכה חקירה?
2. אם כן, בידי מי?
3. מה העלתה החקירה ואילו הליכים ננקטו בעקבותיה?

ש"המשטרה ש. הלל:

הריני מפנה את השואל הנכבד לתשובתי מהיום לשאלתה של חבר-הכנסת משה סנה באותו עניין.

הו"ר ד. ברקת:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

כבוד השר, בתלונה של אותו חייל נאמר, כי במשך שעה וחצי שהיה נתון במעצר בתחנת המשטרה סמל מסויים, המוזכר בשמו, איים עליו פעמים מספר במכות. האם הועמד לדין על זה, ואם כן, מה היה העונש?

ש"המשטרה ש. הלל:

איני יודע למי הגיש את התלונה - למשטרה או למישהו אחר. יכול להיות שהתלונה לא הגיעה כלל למשטרה. אני מוכן לבדוק למי הגיש את התלונה.

34. התנאים הקיימים בבית-הסוהר כפר-יונה

חבר-הכנסת א. חביבי שאל את שר המשטרה ביום כ"ד בכסלו תשל"ב (12 בדצמבר 1971):

נדע לי כי בכלא כפר-יונה מצויים כ-300 עצורים ואסירים בתנאים קשים מאוד; רק מקצת האסירים מועסקים בעבודה כל שהיא והנותרים נמצאים בתאיהם במשך עשרים ושלוש שעות ביממה, כאשר רק מחצית השעה ביום מוקדשת לטיול סביב החצר. עוד נמסר לי כי בתא אשר גדלו הוא 4 x 7 מטר שוכנים 30 עצורים,

ה. חוק האיגוד השיטופי, תשל"ב - 1971 *

(קריאה ראשונה)

הו"ר ד. ברקת:

אנו עוברים עתה, חברי הכנסת, לסעיף ב' של סדר-היום: חוק האיגוד השיטופי, תשל"ב - 1971, קריאה ראשונה. רשות הדיבור לשר העבודה.

ש"העבודה י. א. אלמוגי:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הצעת חוק האיגוד השיטופי הוגשה לראשונה לכנסת לפני שש שנים, אולם ועדת הכלכלה של הכנסת השייטת לא הספיקה לדון אלא ב-38 סעיפים מתוך 357 הסעיפים הכלולים בהצעה.

לאור ההסתייגויות שנשמעו בציבור על כמה מסעיפי הצעת החוק שבה הממשלה לדון בהסתייגויות אלה, שניתה מספר סעיפים והחליטה להגיש את ההצעה מחדש לכנסת זו ולא להחיל עליה את חוק הרציפות.

החוק המוצע נקרא בפי רבים "חוק המושבים", אולם אין טעות גדולה מזו. עניין המושבים הוא רק פרק אחד בחוק, אם כי פרק נכבד. הצעת החוק שלפניכם מהווה מבנה שלם ומורכב של תנועת האיגוד השיטופי בארץ ומטרתה היא לתת תשתית משפטית נאותה לאותם

אשר ישנים על מחצלת דקה הפרוסה על רצפת בטון וסובלים מאוד מקור בלילות. האוכל גרוע ואינו מספיק, ובתא הכלא במשך היום כל שיחה, אשר איננה מתנהלת בלחש, היא אסורה, והמשוחח בקול רם צפוי לעונש.

אבקש לדעת:

1. האם נכונות ידיעות אלה?
2. האם נכונה הידיעה כי מנות המזון הן מנות רבע?
3. מה בדעת השר לעשות כדי שישדרו תנאים תקינים ואנושיים בבית-כלא זה?

ש"המשטרה ש. הלל:

שליש, ואף יותר מכך, מכלל האסירים והעצורים אשר בבית-סוהר כפר-יונה מועסקים באורח מלא.

משך הטיול שהם מקיימים הוא שעה ביום.

בבית-הסוהר כפר-יונה תאים בגדלים שונים, המשמשים, בהתאם לגדלם, מספר שונה של אסירים. בשלושה תאים במידות 4.70 x 7.85 מ' שוכנים 30 אסירים בכל תא.

לכל אסיר מזון גומי או גומאוויה, בעובי 2 ס"מ, ו-5 שמיכות. בימי קרה מוסיפים שמיכה אחת או שתיים לפי הצורך. אם רופא בית-הסוהר קובע כי יש לתת לאסיר תוספת שמיכות או הלבשה, הדבר נעשה בהתאם לכך.

המזון הניתן לאסירים בבית-הסוהר כפר-יונה הוא על-פי לוח מזון קבוע. על הכנתו וכמותו קיים פיקוח של ועדת התזונה של השירות, בראשותו של ראש מחלקת הרפואה. המזון נבדק בקביעות על-ידי קצין התזונה של השירות, הנהלת בית-הסוהר ורופא בית-הסוהר.

האסירים יכולים לשוחח בתאיהם בחפשויות, אך לא באופן העלול לפגוע בסדר ובבטחון בבית-הסוהר.

1. מתן ביטוי לעקרונות הקואופרציה המקובלים בעולם, שהם: הפקת רווחים מהון אינה יכולה להיות מטרה עיקרית של אגודה, אין להגביל את מספר החברים, וחלק של הרווחים יש להקדיש למטרות חינוך קואופרטיבי. כן נשמר עקרון הוולונטריות ביחס לחברות באגודה.

יוחנן בדר (גח"ל):

לזה קוראים וולונטריות?

ש"ר העבודה י. א. אלמוגי:

2. הצעת החוק נותנת מעמד חוקי למועצת האיגוד השיתופי, שתפקידה לייעץ לשר העבודה בכל הנוגע לענייני האיגוד השיתופי ולמיוחד בענייני פיתוח, חקיקה, הסברה וחינוך קואופרטיבי.

3. לפי הפקודה המנדטורית הקיימת מוענקת לשר העבודה סמכות תחיקתית ושיפוטית כאחד. הוא מסומן לשנות על-פי צו כל הוראה מהוראות הפקודה והוא היחיד שניתן לערער לפניו על החלטות הרשם. הצעת חוק זו מבטלת אנומליה זאת. הסמכות להתקנת תקנות נשארת רק במסגרת החוק, ומאידך גיסא ניתנו סמכויות טיפול לבתי-המשפט כערכאת עירעור על החלטות הרשם.

4. ההצעה מאפשרת הקמת "בית סיוע", שהיא אגודה מרכזית המאגדת בתוכה אגודות שיתופיות. מטרתה העיקרית היא הדרכת חבריה וחניכיהם ברוח עקרונות הקואופרציה, מתן סיוע לפעולתם וטיפול בייסוד אגודות חדשות. דוגמאות לבדיחות סיוע: התנועות הקיבוציות המושבות, מרכז הקואופרציה, ברית הקואופרציה הצרכנית ועוד.

5. סמכויות הרשם על-פי ההצעה החדשה הורחבו מחד גיסא וצומצמו מאידך גיסא: הורחבו סמכויות הפיקוח וההדרכה שלו, אך נקבעה מסגרת חוקית מפורשת לגבי השימוש בסמכותו, בעוד שלפי הפקודה הקיימת ניתן לרשם שיקול דעת כמעט בלתי-מוגבל בלי שיהיה עליו לגמק את החלטותיו.

6. החוק המוצע מאפשר שינויי אירגון שהיו בלתי-אפשריים לפי הפקודה: לפיו ניתן להפוך חברה לאגודה שיתופית, למגז חברה עם אגודה ולחלק אגודה למספר אגודות.

7. הוגדרו זכויות החבר הנלווה אשר עד כה נקבע מעמדו בתקנוני האגודות השונות שהיתה להן זיקה לחברת העובדים או לגיר שיתופי. חבר נלווה נהנה אמנם מזכויות מיוחדות ששיאשר לו לפקח על האגודות החברות אולם עם זאת נקבעו בחוק המוצע סייגים שמטרתם למנוע שימוש לרעה בזכויות אלה. מתן מעמד של חבר נלווה טעון אישור שר העבודה לאחד ההייעצות עם מועצת האיגוד השיתופי. ניתן לבטל, להגביל או להפלות את זכויותיו של החבר הנלווה, כולן או מקצתן, אם לדעת שר העבודה השתמש החבר הנלווה בזכויותיו לרעת האגודה או אם חדל הצורך שבאגודה יהיה חבר נלווה. כמו כן נקבע שהאגודה רשאית לבטל, להגביל או להפלות זכויות חבר נלווה בדרך של שינויים בתקנון בשתי החלטות מיוחדות בהפרש זמן של שנה אחת ביניהן.

8. הורחבה האחריות הפלילית והוחמרו העונשין על עבירות על החוק שנעשו על-ידי האגודה, חברי המינהלה ואנשים אחרים.

חברי כנסת נכבדים, יש עניין מיוחד לדון באותם פרקים בהצעת החוק הנוגעים להתיישבות העובדת:

תים חקלאיים. מספרן הכולל של האגודות החקלאיות מגיע ל-1,086, וחלקן בתוצר החקלאי של המשק מגיע ל-78% מכלל הייצור החקלאי.

בתוך מסגרת רשימה זו יש לציין במיוחד את נקודות ההתיישבות השיתופיות, שהתנחלו אחרי מלחמת ששת-הימים מעבר לקו הירוק. מרבית הישובים מוצאים את פרנסתם על החקלאות, אך כוונתם לפתח גם ענפי תעשייה וחלקם כבר התחילו לפתח תעשיות שונות.

בתקופת העשור האחרון ידעה הקואופרציה הצרכנית להכניס מהפכה בסדרי שיטות השיוק שלה: את מקום התנויות הקטנות, שהיו פזורות בכל רחבי הארץ, הולכים ותופסים עתה מבנים רמי-מידות של סופרמרקטים ובתי כל-בו המתוכננים לפי עיצוב וטכנולוגיה מתקדמים בכל השטחים. בעזרת המודרניזציה הצליחה התנועה הקואופרטיבית הצרכנית לכבוש עמדות ומקום נכבד במסחר הלאומי הכולל ובמערכת השיוק במדינה.

רשת הקואופרציה הצרכנית מנתה בסוף 1970 24 אגודות צרכנים ב-80 ישובים, שכללו 202 סניפים הפזורים בכל רחבי הארץ - בערים, במושבות ובאזורי פיתוח וקליטה. כרבע מיליון משפחות היו קשורות באגודות אלה והפדיון הכללי שלהן הגיע ל-216 מיליון לירות.

גם בקואופרציה היצרנית, תחבורתית-שירותית, חלה בשנים האחרונות התיישבות-מה. לסוף 1970 היו מסוגנים למרכז הקואופרציה 150 קואופרטיבים, ובהם 17,000 חברים ושכירים, עם פדיון או הכנסה שנתית של 480 מיליון לירות. בשנים האחרונות עובר על הקואופרטיבים היצרניים-שירותיים תהליך של מודרניזציה; הם הצליחו לחדש את ציודם הטכנולוגי, הרחיבו את מבניהם התעשייתיים, חיים התאימו את שיטות העבודה לציוד המודרני המש-תנה והצליחו לעמוד במבחני הסתגלות ובהתחרות.

במספר ענפי פעולה תופסת הקואופרציה היצרנית-שירותית מקום נכבד: בתחבורת נוסעים באוטובוסים - 100%, בהובלת משאות - 50% ובענף האפייה - כ-20%.

לפני כשלוש שנים כוננו משרד העבודה וחברת העוב"ד יום משותפת להקמת קואופרטיבים חדשים. קרן זו הצליחה להקים במשך השנתיים האחרונות 14 קואופרטיבים חדשים עם 200, לערך, מועסקים. סכום ההלוואות שאושר לקואופרטיבים אלה הגיע למיליון וחצי לירות, בקירוב. בקרב החברים בקואופרטיבים אלה בלט חלקם של צעירים משותרי צה"ל, אשר למרות תנאי תעסוקה קוסמים בשוק העבודה החפשי העדיפו להצטרף לשורות הקואופרציה וליטול מרצון על שכמם התחייבויות כספיות ועול אחריות אישית למשק ולגיהול.

חברי כנסת נכבדים. ההצעה המונחת לפניכם באה להחליף את פקודת האגודות השיתופיות משנת 1933, שהיא פקודה מנדטורית בעלת אופי פלונטריאלי הועתקה מן החוק הקואופרטיבי שהיה נהוג אותו זמן בהודו.

ועתה לגוף ההצעה המונחת לפניכם: ההצעה כוללת שישה חלקים, הדנים במהות האגודה השיתופית, ביסודה, בדרכי רישומה, ברשויותיה ונהלים אחרים בה; בהתיישבות השיתופית ובאגודות מיוחדות כגון אגודות לאשראי, קופות גמל ואגודות שישכון; פרק נוסף דן במחיקתה או פירוקה של אגודה, והאחרון - בעונשין והוראות שונות.

עיקר השינויים הנכללים בהצעת החוק לעומת המצב החוקי הקיים הם אלה:

נדונו באופן ממצה בברית התנועה הקיבוצית, הכוללת את כל התנועות הקיבוציות במדינה. הוא משאיר אפשרות לקיבוץ עצמו לקבוע את עקרונות אורח החיים השיטופי שלו במסגרת התקנון הפנימי שיפורטו בו דרכי החיים המעשיים של חברי הקיבוץ, וזכויותיהם וחובותיהם.

ביטוי לעקרונות הקיבוץ נמצא בהגדרת הקיבוץ הקובעת, שקיבוץ הוא אגודה להתיישבות כשהיא ישוב נפרד, המקיים חברה שיתופית של חבריו, המאורגנת על יסודות של בעלות הכלל על הקניין, של עבודה עצמית ושל שוויון ושיתוף בכל שטחי הייצור, הצריכה והחינוך.

לעומת הצעת החוק שהיתה מונחת על שולחנה של הכנסת השישית שונה סעיף 180, העוסק במימוש נכסי חבר קיבוץ. לפי ההצעה הנוכחית תעמוד לזכות חבר קיבוץ, הזכאי לנכס כלשהו, תקופה של 4 חודשים על-מנת שיבוא לידי הסכם עם המשק בדבר גורל הנכס. זאת במקום תקופה של חודשיים שהוצעה קודם לכן. השינוי בהצעת החוק יתן לחבר שהוות רבה יותר להחליט אם רצונו לעזוב את הקיבוץ או להגיע עמו לידי הסדר בעניין הנכס.

ב. מושב העובדים: כאמור, רב חלקו של מושב העובדים בפיתוח המשק החקלאי וקליטת עלייה. צורת התיישבות זאת משמשת דוגמה מקורית לארצות דבות. באמצעותה ניתן לפתח משק חקלאי המבוסס על שוויון ועזרה הדדית ולגצל את הישגי האגרו-טכניקה בצורה היעילה ביותר. לפני שנים הונחו יסודות מושב העובדים בגלל ובכפר-יחוקאל על-ידי קבוצה של חלוצים ולפני חודשים ספורים חגגו מושבים אלה את יובל החמישים.

עד קום המדינה כללה תנועת מושבי העובדים 49 מושבים עם 10,000 נפש, אולם צורה זו של התיישבות שימשה ומשמשת גם כיום מכשיר רב-ערך לקליטת עולים מגלויות שונות. במשך יותר מעשרים שנה הצליחו התנועה המושבית והמוסדות המיישבים להפוך אלפי תושבי מעב-רות ופחונים לחקלאים יוצרים הפזורים בכל רחבי הארץ. היום, 324 מושבי העובדים והמושבים השיטופיים כוללים בתוכם ציבור של 122,000 נפש. סך כל השטח הנמצא בעיבוד המושבים הוא 1,140,000 דונם, שהם כ-27% מכלל השטח המעובד במדינה. אומדים שהתפוקה בכלל המושבים מגיעה ל-700 מיליון לירות, שהם 45% מכלל הייצור החקלאי במשק.

יוחנן בדר (גח"ל):

כמה עולים נקלטו שם?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

הפרק הדין במושב העובדים עורך ויכוח נוקב בין מחייבים ושוללים. הסעיפים הכלולים בו הם במידה רבה פרי פשרה בין בעלי הדעות המנוגדות. אינני מכיר דבר חקיקה שעבר דיונים כה ממושכים כמו פרק המושבים בהצעת החוק.

חברי הכנסת הנכבדים. פרק מושב העובדים בהצעת החוק הוא בבואה נאמנה של עקרונות היסוד של מושב העובדים. מטרתו למנוע את הפיכת מושב העובדים למושבה. ההצעה מגדירה את מושב העובדים כ"אגודה חקלאית, שהיא ישוב כפרי לעצמו ומטרותיה העיקריות הן לארגן ולסדר את התיישבות חבריה כאיכרים עובדים עבודה עצמית, מחזיקים ברכוש פרטי ומקיימים שיתוף באספקה, בשיווק ובעזרה הדדית, ולמלא את התפקידים

א. הקיבוץ: ההתיישבות הקיבוצית היא אחת מצורות ההתיישבות הנפוצות ביותר בארץ. היא מאגדת 233 קיבוצים, הכוללים 54,093 חברים והמאורגנים ב-5 תנועות קיבוציות.

הקיבוצים הוקמו בחלקי הארץ השונים בהתאם לצרכי המשק והבטחון של המדינה. המשק הקיבוצי פיתח ענפי ייצור מגוונים ביותר בחקלאות, במלאכה, בתעשייה, בספנות, בדיג ובשירותים הציבוריים. כלכלת הקיבוץ מבוססת בעיקרה על חקלאות, אך התעשייה הולכת ותור-פסת מקום נכבד במערך המשקי. סך כל השטח הנמצא בעיבוד הקיבוצים הוא 2,017,000 דונם, שהם 41% מכלל השטח המעובד במדינה. תפוקת המשקים הקיבוציים מגיעה ל-33.6% מכלל הייצור החקלאי במשק המדינה. התעשייה הקיבוצית מצטיינת גם היא בגיוון רב והיא מפעילה 198 מפעלי תעשייה, עם מחזור שנתי של 650 מיליון לירות - -

יגאל הורביץ (הרשימה הממלכתית):

הם מפידים את החוק, האם אתה יודע את זה? או שאתה משבח אותם או שאתה מגנה אותם.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

עוד אינני אליך, יגאל.

צבי גרשוני (המערך, עבודה-מ"ם):

זאת למדת ב"מרבק" או במקום אחר?

יגאל הורביץ (הרשימה הממלכתית):

על קצבים אתה יכול לספר.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

- - ערך היצוא שלה הגיע בשנת תש"ל ל-125 מיליון לירות.

יוחנן בדר (גח"ל):

ותעשיה?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

כאן המקום לציין את יובלם של משק עין-חרוד ויתר התנחלויות בעמק-יזרעאל, אשר נהוג לפני חודשים ספורים. התנחלות זו גרמה מפנה בהתיישבות ובקליטת העלייה. יום חגו של העמק הבליט את ההישגים שהגיעה אליהם ההתיישבות השיתופית.

יוחנן בדר (גח"ל):

אדוני השר, כמה שכירים בקיבוץ?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

אני מבקש מחברי הכנסת מהצד הנכבד הזה לא לעזור לי. אינני עונה על שאלות, חברי-הכנסת בדר. תרצה להגיש שאלות, אתכבד להשיב לך.

הי"ר ר. ברקת:

חברי הכנסת, רשומים לויכוח 23 חברי הכנסת, ואני מניח שכל השאלות תישאלנה.

חיים לנדאו (גח"ל):

אלה הן שאלות לאינפורמציה בלבד. זה הכל.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

פרק "הקיבוץ" בחוק המוצע מגדיר את חובותיהם וזכויותיהם ההדדיות של החבר והקיבוץ. הוראות פרק זה

גיל גבוה או מחלה, או בשל אי-תשלום מסים או חובות, או בשל השתייכותו המפלגתית.

בהצעה המונחת לפניכם שונו סעיפים מספר, שלא היו ברורים ועוררו מחלוקת בהצעה הקודמת:

סעיף 189 (א) קובע שמוטר שיהיו למושב העובדים גם יסודות של אורח חיים דתי ובלבד שהדבר פורש בתקנונו. סעיף זה איננו בא לכפות על מושבי העובדים לכלול בתקנון הוראה הנוגעת לאורח החיים, אלא השאיר זאת לשיקול דעתו של כל מושב ומושב.

בשונה מההצעה הקודמת פורש הביטוי אורח חיים כאורח חיים דתי על-פי תקנונו של המושב. לאור זאת נקבע, שאחת העילות להוצאת חבר ממושב עובדים היא הפרת אורח החיים הדתי בפרהסיה אם דבר זה נכלל בתקנון המושב.

תיקון סעיפים אלה בא לצמצם את הוויכוח שהת-עורר לגבי המושב בשאלת אורח חיים ובא להגדיר במ-דויק שהכוונה היא לאורח חיים דתי ולא לאורח חיים בהגדרה שונה.

זמן שובל (הרשימה הממלכתית):
האם כל הדתיים, על כל התנועות הדתיות, מסכימים ביניהם מה זה אורח חיים דתי?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
מי כמוך יודע שלא. לכן יקבע זאת כל מושב לעצמו. אם יהיה מושב של החברים שלך, הם יקבעו להם תקנון אחר.

תיקון נוסף בהצעה זו לעומת ההצעה הקודמת הוא בהרכב ועדת העררים. הוועדה תהיה מורכבת משלושה נציגים: שופט בית-משפט מחוזי ונציגי העוררים והמשי-בים. אם לא מינו האחרונים את נציגם, ימנה השופט מומחים מתוך רשימה שקבע שר העבודה לאחד התייע-צות עם מועצת האיגוד השיתופי.

השינוי בא להבטיח שחבר בודד במושב יהיה מיוצג בוועדת העררים על-ידי נציגו ולא על-ידי גוף חיצוני אחר.

ג. המושב השיתופי: הצעת החוק נותנת מעמד חוקי גם לצורת התיישבות נוספת — המושב השיתופי. במושב השיתופי מוגז יסודותיהם של הקיבוץ ומושבי העובדים, ולפיכך חלים על המושב השיתופי, בשינויים המתאימים, סעיפים רבים מפרקי הקיבוץ ומושבי העובדים. על סוף שנת 1970 היו רשומים 27 מושבים שיתופיים החיים על יסודות בעלות הכלל על הקניין היצרני והציבורי, עבודה עצמית, שיתוף בכל שטחי הייצור והחניון ושיוון בצריכה.

ד. הכפר השיתופי: פרק זה בא לתת ביטוי ל-32 כפרים שיתופיים המאורגנים במסגרת ברית הפיקוח "בחן" והאיחוד החקלאי.

הגדרת הכפר השיתופי קובעת כי כפר שיתופי הוא "אגודה חקלאית בישוב כפרי, שמטרותיה העיקריות הן לארגן ולסדר את התיישבות חבריה כאיכרים ומחזיקים ברכוש פרטי ומקיימים שיתוף באספקה, בשיווק ובשירותי תים חקלאיים אחרים... ובלבד שהבריה הם בעלי 75% לפחות מהמשקים החקלאיים שבאותו ישוב".

נוסף על העקרונות שנקבעו בהגדרה הנ"ל נקבע, שבתחום הכפר השיתופי לא תירשם אגודה נוספת, שמטרותיה דומות בעיקר למטרות הכפר השיתופי, אלא בהסכמת הכפר השיתופי. נוסף על כך נקבע שאין הכרח

הכרוכים בניחול שלטון מקומי". אין הגדרה זו באה לשנות או לפגוע בעקרונות שעל-פיהם מתנהלים היום מושבי העובדים. הצעת החוק מגדירה באופן משפטי את העקרו-נות שעל-פיהם פעל ופועל מושב העובדים מאז היווסדו. יסודותיו העיקריים של המושב, כפי שגובשו משך יובל שנים, הם:

1. זהות הרשויות: מושב העובדים מבוסס על עקרון זהות הרשויות של האגודה ושל המושב. מושב העובדים, כישוב כפרי, מאורגן בכל שטחי חייו כאגודה שיתופית. אין המדובר כאן באגודה חקלאית בתוך ישוב כפרי. הישוב הכפרי — המושב — הוא האגודה. יוצא אפוא, שאין מקום להקים אגודה נוספת בתחום מושב העובדים, אלא יש מקום לקיים רק רשות אחת שתרכז בידה את כל הסמכויות ותפעל לספק את כל צרכי הפרט והציבור באותו מושב.

2. אחדות הרשויות: הסיפה של ההגדרה קובעת שקיימת זהות של מוסדות המושב — האגודה והשלטון המוניציפלי. אחדות זו נובעת מן הצורך לרכז את כל הפעולות הציבוריות של המושב בגוף אחד ויחיד. זוהי המציאות במושבי העובדים כיום, וכזאת היתה בעיני הוגי הרעיון שאומץ בכל שנות היות המושב, עד שהפך לאורח חיים טבעי ומקובל על תודעת החברים.

3. שיווק ואספקה משותפים: עקרון השיתוף נוגע בראש וראשונה לקנייה ומכירה.

יוחנן בדר (גח"ל):
רק דרך "תנובה".

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
הצעת החוק שומרת על זכותו של מושב להכליל בתקנונו הוראות בדבר הסדרי שיווק ואספקה מאורגנים. הסדרים אלה חוסכים לחקלאי זמן רב ומספקים לו צינורות שיווק ואספקה יעילים.

4. בעלות הפרט על משקו: הצעת החוק באה להבטיח את בעלות החבר על רכושן. אין היא באה לשלול זכויות הפרט לגבי נכסיו, אלא להיפך — ההצעה מסדירה באופן חוקי את דרכי קבלת התמורה בעד משקו של חבר בעת פקיעת חברותו.

5. עקרון הוולונטריות: הצעת החוק שומרת על עקרון הוולונטריות של הצטרפות חברים לאגודה ויציאתם ממנה. היא גם מאפשרת הצטרפות של מושב עובדים כלשהו לתנועה מושבית או יציאה ממנה באופן חפשי.

הבעיה העיקרית שעוררה מחלוקת בציבור היא בעיית פיגוי של חבר ממשקו. אקדים ואומר שגם כיום ניתן לפנות חבר מושב ממשקו על-פי חוק ההתיישבות החקל-אית (סייגים לשימוש בקרקע חקלאית ובמים), תשכ"ז — 1967. בנקודה זו בא פרק המושבים להשלים ולקבוע הליכים שבין חבר ואגודה, בעוד שלפי החוק שהזכרתי קודם לכן הסעיפים הם על ההליכים שבין החבר והמדינה. ההליכים להוצאת חבר, כפי שנקבעו בפרק החדש הזה, הם קשים ומסובכים, ונקבעו אמצעים לכידור משפטי הוגן וממצה של העניין, שיוכל להגיע עד לבית-המשפט העליון.

החוק המוצע קובע עילות מפורטות להוצאת חבר מן המושב, אולם עם זאת נקבע שאין להוציא חבר מושב מחמת זאת בלבד שאין באפשרותו לעבוד במשקו בגלל

חבורת י"א, ישיבה דג"א
— חוק האיגוד השיתופי (אלמוגי, ברקת, אברמוב) —

בים, ועקרון האוטונומיה בוטל כליל על-ידי יצירת מוסד משפטי חדש, אשר אין לו אף דוגמה, שהוא "החבר הנלווה", שם כינוי לאירגון מפלגתי או מעין-מפלגתי. מה הוא מעמדו של "החבר הנלווה" בהצעת חוק זו?

סעיף 49 לחוק קובע: "א) תקנונה של אגודה יכול להורות, כי תאגיד פלוני, הנקוב בשמו בתקנון, יהיה חבר בעל זכויות מיוחדות (להלן — חבר נלווה), ובלבד שההוראה אושרה על-ידי השר לאחר שהתייעץ במועצת האיגוד השיתופי."

הצעת חוק זו לא נועדה לחלל ריק, אלא באה לסייע לגיבוש מציאות מסוימת. סעיף 49 קובע כי אגודה רשאית, אם רצונה בכך, לאמץ לעצמה מרצונה החפשי "חבר נלווה": לאמור, אין כופין על אגודה כי תקבל עולו של "חבר נלווה". כל זה להלכה, אך לא למעשה. במערך המפלגות, המשקי והצנטרליסטי הקיים בישראל אין כניסתו של חבר נלווה עניין לבחירה חפשית. אם המדובר באגודה שיתופית בחקלאות, הרי המתיישב אינו יכול שלא להסכים לחבר נלווה, כי המוסד המיישב תובע זאת. אם המדובר באגודה החוקקה לסיועה של מפלגה או של אירגון, חוקקה על אותה מפלגה או אירגון כי יכפו חבר נלווה. לשון אחר, במציאות הישראלית, כאשר מקורות הכוח המשקי והשלטוני מושלבים ומרוכזים, אין היחיד או קבוצת יחידים יכולים להתמודד עם אירגון רב-עוצמה שהם נוקקים לו, והתובע לעצמו מעמד של חבר נלווה כפוי על האגודה.

ועתה, מה הזכויות המיוחדות אשר מעניקים לחבר נלווה? קובע סעיף 71(א): "היה חבר נלווה סבור שהחלטה פלונית, שנתקבלה באסיפה הכללית ברוב של פחות משלושה רבעים מהקולות שניתנו בהצעה, נוגדת את עקרונות האיגוד השיתופי או את מטרותיו הכלליות של החבר הנלווה, כפי שהיו קיימות ביום היוותו לחבר נלווה, תועבר ההחלטה, לפי דרישתו בכתב, לדיון בוועדה מיוחדת שחבריה יהיו נציגי האגודה, נציגי החבר הנלווה וחבר שלישי, והוא יושב-ראש הוועדה המיוחדת, שימונהו הנציגים האמורים, ובאין הסכם ביניהם — הרשם."

לגבי ההצבעה באסיפה כללית מעניקים למעשה לחבר נלווה לפי סעיף 84(ג) זכות וטו. מתברר כי בעניינים החיוניים ביותר יש לחבר הנלווה $\frac{1}{2}$ מכלל הקולות, ובכלל העניינים האחרים — רבע מכלל הקולות. כיצד יידע החבר הנלווה, אשר משרדו המרכזי הוא, למשל, בתל-אביב, את העושה באגודה שיתופית הנמצאת, למשל, בעפולה או בנהלל? פתרון לכך נמצא בסעיף 91.

סעיף 91 קובע: "א) חבר נלווה לא ישתתף בבחירת המינהלה אך יהיה רשאי, בהודעה בכתב לאגודה, למנות נציג אחד להיות חבר המינהלה.

(ב) לנציגו של חבר נלווה במינהלה יהיה בה קול אחד, אולם רשאי הוא לדרוש כי תחלטה שנתקבלה במינהלה בניגוד לדעתו תועבר להכרעת האסיפה הכללית, ומשרדו כן לא יהיה לאותה החלטה תוקף אלא כפי שקבעה האסיפה הכללית."

לא רק באסיפה כללית ישתתף חבר נלווה, ויהיה מוסמך לעכב את החלטותיה אלא יהיה מיוצג בוועד האגודה, ולו זכות הצבעה. את להניח שהמשרד הראשי של החבר הנלווה ישלח מתל-אביב נציגים למאות

שתיהיה זהות של הוועד המקומי והוועד הכפרי השיתופי. בפרק "הכפר השיתופי" נקבעו בין היתר גם הסגולות לחברות, הוצאת חבר, דרכי הוצאתו והעילות לכך. כמו כן נקבעו דרכי העברת זכויותיו של חבר כפר שיתופי המחזיק במקרקעין. כמו לגבי מושב עובדים, כך גם לגבי כפר שיתופי נקבע, כי בכל ענייני התכנון החקלאי ייצג הכפר השיתופי, באמצעות מינהלתו, את חבריו כלפי המוסדות הממשלתיים וההתיישבותיים.

אדוני הושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. הצעת חוק זו באה להוסיף למסכת החקיקה בישראל את אחד החוקים החשובים המאפשרים התארגנות כלכלית במסגרת וולונטרית המספקת צרכים חברתיים, אישיים ותרבותיים. התארגנות זו באה להגן על צורות חיים שהלכו והתגבשו משך עשרות בשנים והגושאים את שם ישראל לתהילה בכל רחבי העולם. היא באה לתת ביטוי תחיקתי לאחת מצורות ההתארגנות המשקית המצויה והאופיינית במדינה. הצעת החוק חודרת לתחומי חיים שונים ומגוונים. היא מקיפה אספקטים משפטיים, כלכליים, חברתיים וכן בעיות של צורות חיים מורכבות.

אני מציע איפוא להעביר הצעת חוק זו לוועדת הכלכלה.

הי"ר ר. ברקת:

חברי הכנסת, אנו עוברים לדיון ועדת הכנסת קבעה לדיון 6 שעות. רשות הדיבור לחבר-הכנסת אברמוב, ואחריי לחבר-הכנסת בן-ציון חלפון.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):

אדוני הושב-ראש, כנסת נכבדה. אתחיל בדבריו האחרונים של הר העבודה, אשר ציין כי לקואופרציה בישראל יצאו מוניטין בעולם כולו. אני מסכים אתו, אך מוסיף ואומר: לקואופרציה בישראל יצאו מוניטין, כי היא גולדה, פעלה ושיגשגה במסגרת החוק הנוכחי, ואילו החוק ששר העבודה הציע לנו ישיג את התוצאה ההפוכה.

אדוני הושב-ראש. אנו דנים באחת מהצעות החוק הגדולות ביותר אשר הונחו אי פעם על שולחן הכנסת. הצעת חוק שבאה להחליף את הפקודה המנדטורית משנת 1933. הממשלה המנדטורית חוקקה את פקודת האגודות השיתופיות לפי המתכונת של החוק ההודי ונמתחה עליה ביקורת כי העניקה לשלטון סמכויות נרחבות להתערב בפעולות האגודות השיתופיות. מותר היה לצפות שחוק ישראלי ילך בעקבות חוקי מערב-אירופה וישחרר את האגודות השיתופיות מהתערבות ממשלתית מופרת. אולם הצעת החוק אשר לפנינו חותרת למטרה הפוכה: היא מתכוונת להטיל על אגודות שיתופיות לא רק פיקוח, אלא התערבות מתמדת בניהול ענייניהן, לא מטעם המדינה, אלא על-ידי גופים מפלגתיים, או מעין-מפלגתיים אשר בתורת קבלני-משנה מטעם הממשלה, ולבבוש של חבר נלווה, יקבלו סמכויות מופלגות לשליטת האוטונומיה של האגודה השיתופית ולהשתלטות עליה.

מה הם עקרונות קואופרציה כפי שהם מקובלים בארצות נאורות?

עקרון ראשון הוא הצטרפות וולונטרית. אין אדם נעשה חבר אגודה בעל כרחו. עקרון שני הוא: כל עוד האגודה פועלת במסגרת החוק, גוף מתערבים בניהולה. עקרון השלישי הוא: הוצאת הוועד בחוקה גלוייה במוש-

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):

אמנם מי שאינו רוצה בחבר הנלווה יכול להיפטר ממנו, שכן סעיף 51(ג) קובע:

"אגודה רשאית לבטל את החודאה בתקנונה בדבר החבר הנלווה כאמור בסעיף 49, או לבטל, להגביל או להתלות זכויותיו של החבר הנלווה, כולן או מקצתן, הכל בדרך של שינוי תקנונה בשתי החלטות מיוחדות שלה ובהפרש זמן של שנה אחת ביניהן."

כדי לקבל חבר נלווה יש צורך בהחלטה ברוב של 75% ולא בהחלטה של 50%, כי אם בהחלטה דומה שתתקבל על-ידי אסיפה שנייה שנקראה שנה לאחר הראשונה.

נאמר בפירוש, שדרושה לא החלטה רגילה, כי אם החלטה מיוחדת, הטעונה רוב של 75% לפחות, ולא החלטה אחת, אלא שתיים. יוצא איפוא, שאם 74% של החברים רוצים להשתחרר מן האפוסטרופוסות של החבר הנלווה ו-26% רוצים בו, ידם של 26% על העליונה. מהי ההצדקה לזה, אם לא הרצון להנציח אפוסטרופוסות של החבר הנלווה? מדוע לא דרוש רוב של 75% כדי לקבל חבר נלווה, ודרוש רוב כה גדול כדי להשתחרר ממנו? אך נניח שנמצאו 75% של המצביעים לטובת שיחרור האגודה מן החבר הנלווה. היוכלו להשתחרר? להלכה כן, למעשה - לא, כי סעיף 51(ד) קובע:

"הצעת החלטה לפי סעיף קטן (ג) לא תובא לפני האסיפה הכללית בטרם עברו עשר שנים מיום היותו חבר נלווה; לא נתקבלה הצעת ההחלטה, אם בהצבעה ראשונה ואם בשנייה, לא תובא שנית לדיון לפני האסיפה הכללית בטרם עברו עשר שנים נוספות..."

החלטה זו ניתן איפוא, לקבל אחת לעשר שנים - -

חיים לנדאו (גח"ל):

זו שמירה על זכויות האזרח.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):

- - החלטה זו ניתן איפוא לקבל אחת לעשר שנים או, נכון יותר, אחת לאחת-עשרה שנה. מדוע כל סעיף אחר ניתן לשנות ברוב של 75% בכל עת ובאסיפה כללית אחת, ואילו סעיף השיתורו טעון שתי אסיפות כלליות - ורק פעם אחת לאחת-עשרה שנה? כי זה דרוש כדי להנציח אפוסטרופוסות על חברי האגודה השיתופית.

אך מה יקרה אם ברוב ייאושם יחליטו 75% ויותר של חברי האגודה כי אינם יכולים לסבול את החבר הנלווה עשר או אחת-עשרה שנה, ויחליטו כי מוטב להם לפרק את האגודה מאשר לחיות עם חבר נלווה? היוכלו ברוב של 75% לפרק את אגודתם? לא ולא, כי סעיף 84(ג) קובע כי בעניין פירוק אגודה יהיה לחבר הנלווה שלישי כוח ההצבעה. במצב זה, גם אם יתאייסו 75% ויותר, לא יוכלו לפרק את אגודתם, כי לאפוסטרו-פוס שמורים $\frac{1}{3}$ מכלל הקולות. התוצאה: חברים אנוסים לקיים אגודה שיתופית בעל כרחם. זו תרומה גוספת של מנסחי החוק לאוצר העקרונות של האיגוד השיתופי - נכון יותר, לאוצר הסטיות.

אפשר לסייר לארצה ולרחבה של הצעת החוק כדי להמחיש את מטרתו היסודית: לאפשר לאירגונים מפלגתיים או מעין-מפלגתיים להשתלט על האגודות

אגודות, אלא יבחר גאמן באחד מחברי האגודה שבמ"קום. נציג זה, שמכותו גדולה יותר מסמכותו של כל חבר ועד אחר, כי הוא, הממונה, יוכל לעכב ביצועה של כל החלטה עד לכינוס של אסיפה כללית, שבה יהיה קולו שקול משליש עד רבע של כלל המצביעים. למעשה לא ועד האגודה ינהל את האגודה, אלא החבר הנלווה, האפוסטרופוס.

על-ידי מניעת קבלת החלטות על-ידי ועד האגודה או על-ידי עיכובן עד לכינוס אסיפה כללית יכול להיגרם נזק לעסקי האגודה. סעיף 51(א) פוטר את החבר הנלווה מכל אחריות כספית בעד נזק שהוא עלול לגרום על-ידי עיכוב ביצוע החלטותיה, ונמצא כי לחבר הנלווה הוקנו זכויות, אך לא הוטלו עליו כל חובות.

יצור זה המכונה "חבר נלווה", אין לו אה דוגמה בשום חקיקה מקבילה בעולם החפשי. אישור לכך אנו מוצאים אף בדברי ההסבר. בעמוד 57 של הצעת החוק נאמר: "הענקת זכויות מיוחדות לחבר נלווה כאמור היא במידה מסוימת סטייה מהעקרונות המקובלים של האיגוד השיתופי". אכן, זו סטייה - ולא סטייה מסוימת, כי אם מרחיקת לכת, מעקרונות האיגוד השיתופי. כאן הוכנס עקרון חדש: הטלת שלטון של חבר נלווה על אגודה, אשר נועד לא לשרת את האגודה, כי אם את האינטרס של החבר הנלווה, ותוצאתה - שלילת האוטונומיה של האגודה והפיכתה למכשיר בידי החבר הנלווה.

יטען מי שיטען כי גם כיום הצלילה החבר הנלווה להסתגל לאגודה שיתופית. נכון הדבר שגם כיום החבר הנלווה קיים, אבל קיומו נקבע רק בתקנון ולא בחוק, וניתן להיפטר ממנו על-פי התקנון. החידוש בהצעת החוק הוא, כי מעמדו של החבר הנלווה נקבע בחוק, ומעתה לא יוכלו חברי האגודה לצמצם את סמכויותיו של החבר הנלווה או לסלקו כליל, כי כוחו של החוק עדיף על התקנון.

רבים בלי ספק ישאלו: אורחי ישראל הם גבערים מדעת ומפגרים, שיש להרכיב עליהם חבר נלווה, מעין אפוסטרופוס, אשר ימשול בהם? החוק המנדטורי הועתק מן החוק ההודי, ואם בהודו, שהיא לכל הדעות אינה יותר מפותחת מארצנו, לא מצא המחוקק צורך להטיל מרות כה נוקשה על האגודה השיתופית, מדוע דרוש הדבר בארצנו, הנחשבת לארץ מפותחת? אם הכוונה להגן על אגודה שיתופית מפני סטיות מהחוק, הרי לרשם האגודות השיתופיות ניתנות סמכויות נרחבות להגן על ביצוע החוק, ואם סמכויותיו אינן מספיקות, נעניק לו כל הסמכויות הנוספות. במקום זה מוצע לנו להגן על החוק על-ידי יצירת מוסד של חבר נלווה שהוא לעצמו מהווה, לפי הודעת מחברי הצעת החוק, סטייה מהעקרונות המקובלים של האיגוד השיתופי; סטייה זו ניתן להבין רק אם נדע שכל עיקרו של החוק הוא להבטיח את האפוסטרופוסות המפלגתית באגודות השיתופיות.

בנימין הלוי (גח"ל):

קוראים לזה "קומיסר".

יוסף ספיר (גח"ל):

פעם קראו לזה "אדמיניסטרטור של הברון".

צנועים יותר, כי בגלל חולשתן המפלגתית של תנועות אלה קיבלו פחות משבצות. חלוקת ה"משבצות" נעשתה על-פי מפתח בין המפלגות, ולאחר החלוקה נמסרו לאופט-רופסותן של ה"תנועות". לשם גיוס החומר האנושי נש-לחו מטעם ה"תנועות" שליחים לארצות המוצא של העו-לים, ולאחר חיסולן של המעבדות נהגו להסיע עולים מן הנמל ישר ל"משבצות", בלי לשאול את העולים לאיזו תנועה רצונם להצטרף.

התקציב להקמת המושבים בא מן הסוכנות היהו-דית, אך אירגונם והדרכתם של המתיישבים נמסר לקבלי-משנה, ל"תנועות". מעת הגיעם למושב, נמצאו המתיישבים בטיפולם של מדריכים שנתמנו על-ידי ה"תנועה", אשר קבעה גם את מוסדות השיווק והצר-כות וגם הקימה אירגוני קניות. אירורים שהגבירו את תלותם של אנשי המושבים בתנועה. המושב נמצא איפוא באופרטופסותה של "תנועה".

במציאות זו נעשו "התנועות" גורמים רבי-משקל, כל אחת בתוך מפלגתה שלה, ובאמצעות המפלגה - גם בזירה המדינית. שליטתן על ישובים רבים, שהם מסוגיים בדרך כלל לפני השפעה זרה, זיכתה אותן לא רק בתמיכה פוליטית המונית, אלא גם במקורות הכנסה לקיום מנגנון. כל "תנועה" נעשתה בתוך מפלגתה מעין "מדינה בתוך מדינה", קבוצת לחץ השל-טת על תקציב עצמאי וגם מנוף יעיל להתקדמות עסקייה במישור המפלגתי. מאידך גיסא נתלתה במוש-בים רבים נטייה להשתחרר מן האופרטופסות, וכדי לשים סכר לנטייה זו בא חוק המושבים.

פרק "המושבים" הוא שיא בחידושים אשר מעניקה ההצעה הזאת לחקיקה הישראלית, ובמידה שההצעה מבו-ססת על הפרת עקרונות האיגוד השיתופי הרי בפרק זה הפרות מגיעות לשיאן. החידוש הגדול הוא ההתעלמות מעקרון הוולונטריות בהצטרפות לאגודה שיתופית. לא הרצון החפשי קובע, כי אם המגורים בטריטוריה מסו-ימת; לשון אחר: אם אתה גר במושב עובדים, הרי אתה ובני משפחתך - חברים באגודה שיתופית, בין שיש או שאין לך משק, בין שאתה שכיר העובד בשירות המושב ובין שאתה בנו של בעל משק - הכל חברים באגודה שיתופית. כי סעיף 188(א) קובע: "מושב עובדים - אגודה חקלאית, שהיא ישוב כפרי לעצמו...". לזה קוראים זהות של המושב ושל האגודה. המושב כיחידה מוניציפלית מתבטלת; המושב, כיחידה גיאוי-גרפית, מהווה אגודה שיתופית. במקום שעד כה היה כפר של עובדי אדם, וככפר היתה קיימת אגודה שיתופית, מעתה תהיה אגודה שיתופית ולאגודה יהיה כפר. כפר, כיחידה מוניציפלית, אינו יכול להשתלט על אזור אלא בצורה מוגבלת למדי; לא כן אגודה. אין שלטון מוניציפלי יכול לנשל אדם מביתו ומנחלתו; אך אם הכל עובר לידי אגודה שיתופית הרי הוצאה מן האגודה גורדת אחריה הוצאה או גישול מן הבית ומן הנחלה, והעקרון של רכוש הפרט הופך להיות פיקציה.

למה חותר פרק המושבים? מעל ומעבר לכל הסטיות מעקרונות האיגוד השיתופי חותר הפרק הזה להשליט את תנועות המושבים, בתורת "חבר נלווה", על כל מושב, וכן ועד המושב להשליט על כל בעל משק, ועל-ידי זאת להחזיר את הגלגל אחורה המשיים שנה: להחזיר את עובד האדמה למשטר "המשגיחות"

השיתופיות. נתעכב עתה רק על פרק אחד שבהצעת החוק, הפרק העוסק במושב עובדים. פרק זה אינו החומר ביותר שבהצעת החוק, אך הוא חולל סערה ציבורית בגלל היותו נוגע לעובדי עובדי האדמה בישראל, הגרים ב-300 כפרים, בכל רחבי המדינה.

לא נגעתי בחוק הקיבוצים. אני סבור שהפרק על חוק הקיבוצים הוא טוב בכללותו.

בבואנו לדון במושב עובדים, אנו עוסקים בצורת ההתיישבות העממית המוצלחת ביותר מאז התחלת ההתיישבות לפני תשעים שנה בערך. את הסיבות להצלחה יש לבקש ביסודות הושתת עליהם המושב על-ידי ראשוני מגימיו. מושבי העובדים נוסדו לאחר מלחמת העולם הראשונה, אך המתכונת למושב עובדים נתגבשה עוד בימי העלייה השנייה. אנשי עלייה זו התרשמו קשות מן האופרטופסות של פקידות הברון אשר הוטלה על בני המושבות. וכאשר בשנים שקדמו לפרוץ מלחמת העולם הראשונה התחילה ההסתדרות הצינית, בימותו של ד"ר ארתור רופין, מייסדת חוות חקלאיות ומעסיקה בהן את אנשי העלייה השנייה כפרי-עלים שכירים, לא שבעה נחת ביחסיה עמהם. מעולם לא היו הסיכסוכים סביב בעיית השכר או תנאי העבודה. על כך מעיד ברל כצנלסון: "יותר משהיה חשוב להם שהפועל יקבל עוד גרוש ליום, היה חשוב למענם קודם כל, שהפועל יעבוד בהנהלת עצמו... לפי דעתם של מנהיגי הצינונות מוכרחה לעבוד חקופה ארוכה למדי עד שהפועלים יוכלו לנהל את המשק בלי הגהלת ממונה. הרעיון הזה נתקל באי-יכולת נפשית של העו-לים להסתגל למשטר זה". וכל זה למה? ממשיך ברל כצנלסון ומשיב: "יען כי על המטבע של משגיחות קובע: עבדות ותנופה מצד אחד, ושררה ויהירות מצד שני. בכלל, אין משתלה יותר טובה לטפח הכנעה ושפלות ממוסד המשגיחות". השיאפה של אנשי העלייה השנייה היתה להגיע לדרגת איכרים חפשיים מאפוט-רופסות או ממשגיחות. את הפתרון לשיחרורו של האדם מן האופרטופוס הגה והגשים אבי מושב העוב-דים - אליעזר יפה, מייסד נהלל.

אליעזר יפה היה הוגה ומעצב דמותו החברתית-משקית של מושב העובדים. יסודות המושב היו: עבודה עצמית במשק עצמאי - אני מדגיש: עבודה עצמית, כי כבר מזמן לא שמענו את אנשי תנועת המושבים מדברים על נושא זה - , ושיתוף בקנייה ובשיווק. הוסיף אליעזר יפה: "במושב תיווצר החברה החדשה בה לא יהיה אדם תלוי בתנאי חייו לא בחברו ולא בחברתו. עד אז תהייה כל צורת החברה, למן הכי קדומות ועד הכי-חדשות, ואף הסוציאליסטיות, בעלות תוכן שווה, אף כי צורותיהן שונות זו מזו: התוכן של כולן, בלי יוצא מן הכלל, הוא השלטון והאופרטופסות".

מאז הקמת המדינה השתנה ההרכב האנושי של המושבים. רובם של בוני הישובים היו עולים חדשים. גיוסם של המתיישבים ואירגונם ב"משבצות" בכפרים, על-ידי מחלקת התיישבות של הסוכנות היהודית. לא נעשה על-ידי הסוכנות, אלא על-ידי קבלי-משנה ה"תנועות", כלומר אירגוני המושבים, והגדול שבהם "תנועת המושבים" ליד ההסתדרות. איגוד המושבים של "הפועל המזרחי" אף הוא הגדיל לעשות, ואילו "האי-תוד החקלאי" הבלתי-מפלגתי ותנועות המושבים של "העובד הצינוני" ושל "חידות" רשמו לזכותם הישגים

יוצא איפוא שההצטרפות לתנועה היא לפי כפיית החוק, ואילו השיחרור מן האפטרופוסות טעון יזמה של בני המושב. האין הוראה זו משקפת נאמנה את הכוונה האמיתית של התנועה המושבית? ומה אם תוך ארבעים וחמישה יום לא הספיקו עובדי האדמה הטרודים והעייפים לערוך משאל? כיצד ישתחררו מעולה של תנועת המושבים? בהחלט לא יוכלו - אלא כעבור עשר שנים או, יותר נכון, כעבור אחת-עשרה שנה; כפי שנקבע לגבי חבר גלוה.

אכן אם יתקבל החוק תושג המטרה שהגדיר אחד מאבות הצעת החוק ומתומכיה הבלהבים, מר שמואל שורש. במאמרו ב"דבר" מיום 10 בדצמבר 1965 כתב: "קל מאוד לנקוט עמדה ליברלית וסובלנית ולהכריז שגם במושב, כמו בכל מקום אחר בארץ, יש חופש דעות וחופש התארגנות פוליטית: יחד עם זאת יש להדגיש, שגישה זו עומדת בניגוד לאיחוד, ליכודו וייחודו של המושב... זו קנאות מדעת, מהכרה שיש צורך להעדיף את ליכודו של המושב על כל צורך אחר, ואפילו על חופש ההשתייכות הפוליטית של כל חבר במושב". יש לברך על גילוי לב זה, כי הוא המאיר את הרקע והמניעים לחוק הזה.

לאחר הקמת אפטרופוסות של התנועה על המושב ניגש החוק להשלמת הפירמידה השלטונית על-ידי הקמת אפטרופוסות של ועד המושב על החבר בו. לפי הצעת החוק תושג מטרה זו על-ידי פגיעה באיש המושב כנושא זכויות יסוד בחברה דמוקרטית. לפי חוק זה יתחלקו אזרחי המדינה לשני סוגים: הסוג האחד, ולהם מלוא הזכויות, והשני, והם אוכלוסיית המושבים, שהם נחותי דרגה ומקופחי זכויות.

כידוע אין מצדדים אדם לאגודה שיתופית אלא אם ביקש להצטרף. לא כך במושב עובדים. כאן סעיף 193 (ב) קובע, כי בנו של חבר האגודה ייחשב כחבר האגודה השיתופית, על כל ההתחייבויות הכספיות והאחרות הנובעות מן החברות, גם בלי שרצה או ביקש להתקבל, הכל לפי התאוריה שעצם מגורים בטריטוריה מוגדרת גמיל חובות ומגבלות. אך חמורה יותר היא הגבלת חופש התנועה והעיסוק הכלולים בסעיף 194 (א), הקובע: "194 (א) רשאית האסיפה הכללית של מושב העובדים, אם ראתה סיבה סבירה לכך, להתיר לחבר לא לעבוד במשק, או להתיר לעובד ציבור במושב לא לעבוד או לא ליתן שירותים כאמור בהגדרה שבסעיף 188, ורשאית היא להתיר לחבר לגור מחוץ לתחום מושב העובדים, הכל בתנאים ולתקופה קצובה שקבעה מראש או שהאריכה מפעם לפעם".

מבחנה לאומית חייבת המדינה לדאוג כי משק, אשר נמסר מטעם הלאום, יתבסס על עבודה עצמית, לא יהיה מוזנח ולא יימסר לעיבודו של אחר. ואכן - נוקט חוק ההתיישבות החקלאית משנת 1967 סנקציות נגד מזוניו המשק או המוסרים אותו לעיבודם של אחרים. ייתכן שהחוק הזה אינו מושלם ויש לתקנו. החוק הזה מופר בלי ספק בצורה המונית על-ידי אי-שמירת העקרון של עבודה עצמית, אך כנגד תקלה זו, שהיא הפגיעה החמורה ביותר בעקרונות המושב, בעצם כוח קיומו, אין התנועות המושביות עשות ולא כלום, ולא ידועה אף פעולה רצינית אחת אשר נקטה תנועת המושבים להשליט עקרון יסודי זה. אך המדובר בסעיף 194 הוא לא בעונשים כלפי מזוניו משק, אלא בהגבלת

שהתירע עליו ברל גלנלסון, ולמשטר האפטרופוסות שהתירע עליו אליעזר יפה.

ועתה, כיצד תשליט תנועת המושבים אפטרופוסות על מושב? סעיף 217 קובע: "על אף האמור בחוק זה או בתקנון של מושב עובדים יהיו למינהלה של תנועה מושבית לגבי כל מושב עובדים שהוא חבר בה סמכויות אלה". נמצא שאם מושב הצטרף לתנועה ובתקנונו הגביל את סמכויות האפטרופוסות של התנועה, בא החוק וקובע שמתעלמים מרצון החברים כפי שנקבע בתקנון ומטילים על המושב את מרותה של "התנועה".

וסמכויות התנועה מה הן? כל הסמכויות של חבר גלוה כפי שהוצעו בסעיף 218, וסמכויות נוספות.

סעיף 217 מסמיך את התנועה המושבית: "(1) לכנס אסיפה כללית של המושב, אם המינהלה לא נענה תה תוך שלושים יום לבקשת התנועה המושבית לכנס את האסיפה; (2) להשתתף על-ידי נציגיה בדעה מיעצת בכל אסיפה כללית או ישיבת מינהלה של מושב העובדים; (3) להורות למינהלת מושב העובדים להביא החלטה שלה לדין באסיפה כללית של המושב; (4) לעכב את ביצועה של החלטת אסיפה כללית...". פירושו המעשי של סעיף זה: ביטול זכותם של החברים לנהל את האגודה.

אבל יטענו חסידי האפטרופוסות: אין מחייבים מושב להצטרף לתנועה מושבית; המושב יחליט על כך מרצונו החפשי. אך לא כן הדבר. מותר היה להניח שיוזמי החוק יציעו לנו כי תוך פרק זמן מסויים לאחר קבלת החוק יחליט כל מושב על הצטרפותו או אי-הצטרפותו לתנועה. אך יוזמי החוק, ובצדק, אינם סומכים על רצונם החפשי של חברי המושבים, ובאמצעות החוק כופים עליהם הצטרפות לתנועה המושבית. כיצד?

סעיף 220 קובע: "נדרשה תנועה מושבית בהתאם לסעיף 219, רשאי הרשם לצרף לה כחבר גם כל אגודה אשר במשך שנה אחת לפחות לפני תחילתו של חוק זה קיבלה מאיגורן מושבי העובדים שגורשם כאמור שירותים שאיגורן מושבי עובדים נוהג לתת לחבריו, או שילמה לו מס חברות או שיגרה צידים לוועידתו".

יוצא איפוא כי לא האגודה מצטרפת לתנועה מושבית, אלא ראש האגודות מצרף מושב לתנועה. הוא אינו חייב לשאול את דעתם של אנשי המושב: הוא מחליט במקומם. ומה ההנחיות שהחוק נותן לרשם? אם לדעתו קיבלה האגודה איות שירות מתנועת המושבים, נניח שמושב התקשר עם תנועה מושבית לקבל שירות מסויים. האם נכונות לקבל שירות זה מעידה תמיד גם על רצון לקבל את מרותה של התנועה ולהעניק לתנועה זכות התערבות בחיי הכפר? הלא אילו יוזמי החוק היו בטוחים כי אין משתוקקים בני המושבים לקבל אפטרופוסות של התנועה המושבית, לא היה צורך לכפות עליהם הצטרפות מבלי ששאלו. אמנם יוזמי החוק לא התעלמו משרירות-הלב המשתמעת מכפיית חברות בתנועת מושבים על מושב על-פי כפיית החוק ומציעים בסעיף 223 כי "(א) אם תוך ארבעים וחמישה ימים מיום פירסומה של הודעת הרישום לפי סעיף 221 קיבל הרשם מאת שליש לפחות של חברי מושב עובדים פלוני בקשה בכתב לערוך משאל באותו מושב בדבר חברותו של מושב העובדים בתנועה מושבית, יערוך הרשם את המשאל".

חירותו על-פי חוקת ארצות-הברית, על-פי מגילת חירויות האדם של א"ס, ועל-פי אמנת אירופה. אני מומין את שר העבודה להמציא את חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלת ישראל אם נכונה או מוטעית טענתי זו לגבי עניין זה ולגבי עניינים אחרים אשר אפרטם.

על העילה החמישית כבר עמדנו, והיא יציאה מן המושב בלי היתר יציאה לפי סעיף 194. העילה השישית דנה בעל בעל משק אשר "נוהג להפר חובה, שלפי הוראות התקנון, שאושרו באסיפה כללית ברוב של שני שלישים מכלל חברי המושב ועל-ידי השר, הפרתה הוא עילה להפסקת חברות". סתם החוק ולא פירש מה יכולה להיות עילה זו: בכל אופן אי-השלום מסים אינו עילה, שכן נקבע הדבר בסעיף 201. יוצא איפוא שהחוק מסמיק שני שלישים של חברי המושב, באישור השר, לקבוע עילות נוספות להוצאת חבר ממושב. מאחר שגירושו של חבר ממושב הוא בגדר פעולת עונשין על עבירה שנקבעה נוצר מצב, שלא החוק מגדיר עבירה, כי אם גוף פרטי מגדיר עבירה הגוררת אחריה עונש חמור. ושוב עדים אנו לתופעה העוברת כמעט כחוט השני בחוק זה: הממשלה מוסרת את סמכותה לקבוע ממלכתיות מן המדינה אל קבלן-משנה יש משום חידוש בתורת המדינה, אך לאמיתו יש דבר אין כאן כל חידוש, שכן זו חזרה אל משטר פיאודלי. במסגרת הוראה זו יכול המושב לקבוע בתקנון כי מי שאינו צמחוני או מי שאינו שובת ממלאכתו בשבת או בראשון למאי יוצא מן המושב, ומשנתן השר אישור לכך, ולזה אין כל מגיעה חוקית, יגורשו הוא ומשפחתו מנחלתו.

ועתה מגיעים אנו לעילה השביעית שבסעיף 199, והיא חלה על מי שנוהג להפר בפרהסייה את אורח החיים הדתי של מושב עובדים. הוראה זו תחול על מושבים שבתקנונם נקבעה הוראה זו מראש, או במשבים שם הוסיפו תקנה זו ברוב של שלושה רבעים. נתחיל במושב אשר בראשיתו לא הוכרו כדת, ואשר שנים לאחר היווסדו הוסיף לתקנונו סעיף על אורח חיים דתי ברוב של שלושה רבעים. אותו הרבע אשר הצביע נגד התוספת, והוא חילוני, יהיה צפוי לגירוש. מה פשעם של אנשים אלה, אשר בתום-לב הצטרפו למושב לא-דתי, ועתה נמנע מהם לחיות לפי השקפתם? האם אין כאן פגיעה מצפונית, אשר דוגמתה לא נמצא בחברה דמו-קרטית? האם אין כאן אונס מצפוני, והמסרב להיכנע לאונס יהיה צפוי לגירוש ממקום מגוריו ואבדן המשק? אך לא פחות חמורה היא ההוראה בכללותה, והיא פסולה מעיקדה מאחר שהיא מסמיכה את השוטר להש-ליט את דיני הדת. במישור האמונות והדעות אין מקום לשוטר. כל אחד באמונתו יהיה וינהג לפי אורח חיים המבטא את אמונתו.

אך משיבים לנו: מה דינו של אדם שצטרף למושב דתי וידע כי לפי תקנונו קיים בו אורח חיים דתי? והלא התקנון, לפי הוראת החוק, הוא חוזה אשר אותו חייבים לקיים? על זה יש להשיב: עניין של אמונות אינו נושא ליחסים קונטרטואליים ולמקח וממכר. זכותו של אדם לאמץ לו דעה או אמונה ואין להינשנו על כך. כן עומדת לו הזכות לשנות את אמונתו, ואין מענישים אדם על שינוי דעתו. אדם אשר מוותר על-פי חוזה על זכותו לשנות את אמונתו או אורח חיי, אין ויתורו תופס

זכויות אזרחיות. אם בעל משק המעובד יפה על-ידי בני המשפחה חפץ לעסוק בכתובת ספר או בסגדלרות, חייב הוא לקבל רשיון לכך מאת האגודה. כן חייב הוא לקבל היתר יציאה אם רצונו לצאת לשנות לימודים, או לעסוק בחוץ במקצוע אחר. כאן ניתנה סמכות לשירות-לב להתערבות בלתי-גסבלת בחיי הפרט.

כיוון שלפי הצעת החוק שייך המושב לאגודה שיטופית, הרי הוצאת חבר מהאגודה גוררת אחריה גם הוצאתו מן המושב, דהיינו, סילוקו שלו וסילוק משפחתו מבתם ומנחלתם. כאן ניתנה סמכות למוסד שאינו ממשלתי אלא פרטי להטיל על אדם עונש שעלול להיות חמור יותר מעונש המוטל על-ידי בית-משפט על עבירה פלילית. סעיף 199 מפרט את העילות לגישול בעל משק מנחלתו. בפיסקה (1) נקבע כי מותר להפ-סיק את חברותו של חבר במושב ולסלקו מן המשק אם "הוא חדל להיות בעל משק, או שהוא בעל משק ואינו עובד בו, או שהוא בן משפחה של בעל משק, כאמור בפיסקה (3) של סעיף 193, ואינו עובד במשק, וזאת ללא היתר של האסיפה הכללית...". החוק יוצר איפוא עבירה, אשר במהותה היא פגיעה בזכות האלמנה-טרית של חופש תנועה ועיסוק, וקובעת את העונש - גישול מבית ומנחלה. ושוב המדובר לא על הזנת המשק או עיבודו, כי לזה קיים חוק אחר, אלא המדובר בצורך לקבלת היתר עיסוק בתוך המושב או היתר תנועה מחוץ למושב. ראוי לציין כי העונש יוטל לא רק כאשר בעל המשק ישתמש בזכותו האלמנטרית, אלא גם אם בן-משפחתו, בנו של בעל משק, יוצא ללימודים, בלי לקבל היתר יציאה, ואזי אביו ויתר בני משפחתו יהיו צפויים לגישול.

העילה השנייה והשלישית מסמיכות את המושב לסלק חבר המוניח את המשק או גורם נזק לקרקע ולמיטלטלין אשר נמסרו לו מאת המוסד המיישב. מותר היה להניח כי אדם המפר התחייבות שנטל על עצמו כלפי המדינה או כלפי מוסד מיישב המוניח עיבוד משק, יהיה צפוי לסנקציות מטעם המדינה והמוסד המיישב, ואכן חוק ההתיישבות החקלאית, 1967, עוסק בסוגיה זאת. כאן נעשה נסיון להעביר פונקציה ממלכ-תית לקבלן-משנה, מטרה שהיא פסולה לחלוטין.

ועתה מגיעים אנו לעילה הרביעית, המסמיכה את המושב לגשל מנחלתו בעל משק אשר "נוהג להפר את השלום במושב עובדים על-ידי אלימות או איומים במעשי אלימות והורשע בדין לאחר תחילתו של חוק זה על עבירת אלימות או איומים באלימות שנעברה בתחום מושב העובדים". הוראה זו מפירה את היסודות המקובלים בחברה נאורה. לפי הצעה זו יהיה אדם, שהורשע במעשה פלילי וריצה את עונשו, צפוי לעונש שני, אולי חמור יותר מהראשון, והוא גירושו מביתו ונחלתו, והעונש הזה יוטל לא בידי בית-משפט כי אם על-ידי אסיפה כללית של המושב. זאת ועוד: עבר אדם עבירה פלילית, יוטל העונש לא עליו בלבד אלא גם על כל בני משפחתו, שכן גזירת הגירוש מן המושב תחול לא רק על העבוי, כי אם על כל בני משפחתו. מחברי החוק לא הרגישו כנראה כי הם מכניסים לאוצר החקיקה הישראלי מוסד חדש ומכז-ער, אשר כל האנושות הנאורה סולדת ממנו, והוא הטלת עונש קולטיבי, עונש על רבים בגלל פשעו של היחיד. אני נוטל לעצמי את הרשות לקבוע כי הוראה זו הייתה נפסלת בהיותה נוגדת זכויות האזרח ואת

מעוררת לעבד את נחלתו ולגור בביתו והן לגבי זכות הירושה. החוק החדש פוגע בזכויות אשר רכש עובד האדמה לפי החוק המנדטורי, ובעיקר הזכות לא להיות מנושל מאדמתו בגלל עילות אשר לא היו קיימות בעת שהצטרף למושב.

חוק זה יש להחזיר לממשלה, כי הוא מפר את עקרונות האיגוד השיתופי, משליט על אגודות שיתופיות משטר של אפטרופוסות מטעם אירגונים מפלגתיים או מעין-מפלגתיים, שולל מחברי אגודה שיתופית את זכותם לנהל את ענייניהם בצורה אוטונומית, בהתאם לעקרונות הקואופרציה.

יש למנוע קבלת הצעת חוק זו, כי היא מטילה על מושב עובדים אפטרופוסות של תנועה מושבית, ואילו על חבר המושב היא מטילה אפטרופוסות של ועד המושב. יש לדחות חוק זה, כי הוא אוגס אורח לקבל את מרותה של מסגרת פיאוולית הפוגעת בחירותו כאזרח המדינה והמכופפת אותו לשיפוטו של טריבונל עממי, אשר מקומו לא יכירו בחברה דמוקרטית.

חוק זה יש להחזיר לממשלה, כי הוא פוסל את מדינת ישראל מלהצטרף לאותן מדינות אשר חתמו על מגילת זכויות האדם ועל אמנת אירופה להגנת זכויות אלה.

היו"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר הכנסת חלפון, ואחריו לחבר הכנסת פרידמן.

בן-ציון חלפון (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. לצערי לא אוכל לענות לחבר הכנסת אברמוב מחמת עילה אחת: חבר הכנסת אברמוב קיבל מסיעתו כארבעים דקות, בעוד שלי נתנו אף פחות ממחצית הזמן הזה. לכן לא אוכל להקדיש את זמני על-מנת להשיב לטענות חבר הכנסת אברמוב. עם זאת אנסה לתת תשובה לכמה בעיות.

אין רצוני להתייחס לכל הצעת החוק, כפי שהובאה על-ידי שר העבודה, ואסתפק בפרק "המושבים" שב- הצעת החוק המונחת לפנינו. תנועת המושבים היום, כפי שציין שר העבודה, מונה יותר מ-360 מושבים, מתוכם כ-300 או, ליתר דיוק, 298 שקמו לאחר קום המדינה, והם ברובם מאוכלסים - נאמד כן - על-ידי עולים חדשים או אזרחים חדשים שעלו לארץ אחרי קום המדינה. אנסה להתייחס למספר מועט של נקודות עיקריות שיש מחלוקת לגביהן בין מחייבי החוק ובין החולקים עליו. במעמד זה אולי נבהיר לעצמנו כמה בדברים אמורים, בלי להיכנס לפרטים, ואני מניח שהוועדה אשר תיבחר לצורך זה עוד תעבור על מספר חוקים, "תגה"ק" מה שצריך, ואני בטוח שעוד יחולו שינויים בסעיפים מספר.

באן מועלה הנושא ששמו מושב עובדים, שהוא מסגרת ואורח חיים בעלי גשמה ישירה, אשר עשיית נכסים חמריים אינה המטרה העיקרית שלהם, והאיוון בין מלאכת תיקון החברה ובין ביסוס כלכלי והשתחררות הפרט החי בו מפחד המחר מוסיפים לו ממד סגולי יקר-ערך, אותו ממד שחסר הרבה לכל קהילות העמים, שאילו זכו בו היה בוודאי חוסך מהם הרבה ממכות הרעב, הפחד והקנאה, המביאות לשיפכות דמים, מלח-מות וסבל אנושי שאינם בהכרח חוקי הקיום. החוק המוצע בזה בא לשמור על הממד הסגולי הזה. ובישראל

לא מבחינה משפטית ולא מבחינה מוסרית. ואני מזמין את אדוני, שר העבודה, לבקש תווית-דעת בנושא זה מן היועץ המשפטי לממשלת ישראל.

יש לציין כי גם כאן יחול העונש הקולקטיבי, שכן אם הבן יעשן בשבת ייצא הקצף על המשפחה כולה, והיא תגורש מן המושב. צר לי על המפלגה הדתית הלאומית, הסבורה כי תורת ישראל תיושע מחוק המושבים.

ועבירה גוררת עבירה. ההחלטה הגורלית על גירוש של עובד אדמה מביתו ומנחלתו לא תתקבל על-ידי בית-המשפט כי אם על-ידי טריבונל מיוחד במינו, אשר דיו של טריבונל עממי נדרף ממנו. נאמד בסעיף 202, סעיפים קטנים (א), (ב) ו-(ג): "קבעה האסיפה הכללית בהחלטה שנתקבלה לפי הצעת המינהלה, ברוב של כלל חברי מושב העובדים, כי לגבי חבר פלוני נוצרה עילה מה העילות האמורות בסעיף 199, תודיע על כך המינהלה בכתב לאותו חבר (להלן - חבר מוצא) ותאפשר לו להביא לפניו את טענותיו וראיותיו תוך שלושים יום מקבלת ההודעה, או תוך מועד ארוך יותר אם ראתה צידוק לכך.

(ב) לא הביא החבר המוצא את טענותיו וראיותיו לפני המינהלה או שהביאן והן לא נתקבלו על דעתה, ועברו שישה חודשים מעת שהביאן או מעת שתם המועד להבאתן ועדיין העילה האמורה קיימת, רשאית המינהלה להביא לפני האסיפה הכללית הצעה לערוך משאל בעניין הפסקת חברותו.

(ג) ההצבעה באסיפה כללית כאמור בסעיפים קטנים (א) ו-(ב) תיערך בקלפי, אם ביקשו זאת החבר המוצא או מספר חברים מתוך המשתתפים באסיפה הכללית שהוא לפחות 10% מכלל חברי מושב העובדים".

יוצא איפוא שהאסיפה הכללית היא המחליטה כי קיימת עילה לגירוש מן המושב, ובאסיפתה השנייה מחליטה על הגירוש. האסיפה הכללית היא בעצם הטריבונל המוסד השיפוטי, החייב לקבוע אם אדם מסוים עבר עבירה חמורה המצדיקה גירוש מן המושב. באסיפה זו משתתפים גם המאשימים, גם יריביו ושונאיו של העבדיון, ואולי אפילו אינטרסנטים המעוניינים במשק שלו, או רבים הנמנים על בני החמולה הדומי-נגטית בכפר. לשון אחר: המאשימים הם גם השופטים. הלזה נקרא אינסטנציה משפטית או זוועה משפטית?

אמנם רשאי הנידון לערער לפני ועדת עררים, אך בסעיף 235 נקבע כי ועדת העררים לא תהיה קשורה בדיני ראיות. הלזה ייקרא ערעור.

היו"ר ר. ברקת:

צר לי לומר לך, אם זמנך תם.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):

אפשר להאריך כהנה וכהנה כדי להצביע על פגיעת-תו של החוק בעקרונות האיגוד השיתופי בכלל ובמושבי העובדים וחרויות האורח בפרט. אסתפק רק בציון העובדה כי החוק הזה, ובעיקר הפרק הון במושבים, הוא חוק רטוראקטיבי. מי שהצטרף למושב עובדים לפני עשר או שלושים שנים, עשה זאת על יסוד החוק המנדטורי. החוק המוצע משנה לרעה, ובצורה מופלגת, את מעמדו של בן המושב הן לגבי חירותו האזרחית הן לגבי בעלותו על משקו הן לגבי זכותו הבלתי-

לתקן ולהיות פעילים יותר? אני בטוח בכך שהשערים פתוחים לכל דכפין המאמין בחיי מושב ומוכן לקיים את מצוותיו.

חלקי היה עם אלה שטעמו בצעירותם את מה שמכנים החדשנים החולקים על החוקה "התופש האבסורטי של הפרט", על מעלותיו ומגרעותיו. באתי אל המוכן. אבותי לא ייבשו ביצות ולא עברו בפרדסי פתח תקווה. ואת הממד הסגולי שבמסגרת חיי המושב קיבלתי מן הראשונים. זוהי תורה ואורח חיים, שאיננו יודעים מה היתה בלדיהם מפת השרות בארץ. וגם היום, כשאנו מתקרבים בחלקנו הגדול למנוחה, מהווים אנו, עם כל הענווה, מופת לשבעים ממערב ולרעבים מן העולם המתפתח.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. כאיש הקרוב לתנועה זו וחי במושב זה יותר מעשרים שנה, מה שנראה לי עיקר המחלוקת בין המחייבים את התוק מעיקרו ובין החולקים עליו מתבטא בשאלה האם המושב הוא כפר שהוא עצמו מהווה אגודה שיתופית קואופרטיבית ושחבריו הם חבריה? האם אותה האגודה ממלאת במסגרת הכפר גם את התפקידים המוניציפליים? או שמאל המושב הוא כפר שיש בו גם אגודה שיתופית, ואילו תושבי הכפר, ברצותם, הם חברים באגודה וברצותם, אינם חברים בה; ברצותם, הם מקבלים את עקרונות המושב וברצותם, הם מתעלמים מהם? במילים אחרות: האם קיימת או אינה קיימת זהות של הכפר ושל האגודה על עקרונותיה? האם קיימת או אינה קיימת זהות של תושבי המושב ושל חברי האגודה? נדמה לי שבעיה זו היא עיקר המחלוקת.

המושב הוא כיום, ויישאר גם אחרי קבלת חוק זה, יחידה וולונטרית, מפני שאין כופין איש להצטרף למושב, ואין כופין אותו להישאר בו אם איננו רוצה בכך. בקיבוץ יש שיתוף במידה גדולה יותר. במושב מצוות השיתוף היא אמנם קלה יותר, אך גם בקיבוץ וגם במושב, ששני הם צורות וולונטריות וחיים בהם אנשים מרצונם, חייב החבר לקבל על עצמו את הכללים המרובים שבקיבוץ ואת הכללים המועטים שבמושב. מי שאיננו מוכן לכך הוא אורה חפשי ויכול להיות את חיי מחוץ למסגרת הזאת. אך כשם שלא יעלה על הדעת שאפשר לומר שבקיבוץ יהיו תושבים שאינם מקבלים על עצמם את העקרונות שמבוסס עליהם הקיבוץ, כך אין להעלות על הדעת שבמושב יהיו תושבים שיתעלמו מעקרונותיו.

קיימת אמנם הטענה של החולקים על החוק כי יש אנשים שלא נכנסו למושב מרצונם החפשי. אמנם זה היה נכון לגבי שנות החמישים הראשונות. אך גם חברים אלה למדו ויודעים שהם חיים במסגרת מיוחדת, ולא כפי שחי כל אורה אחר בעיר או במושב.

טענה שנייה היא לגבי אלה שגולדו במושב. במבט ראשון נראית נכונה הטענה, שאומר האדם: "כאן גולדתי או לכאן הובאתי, וכאן ביתי, עבודתי, פרנסתי, וכאן אני רוצה לגור. אך אין זה מחייב אותי בויקה לציבור ולצורת חיים אלה". אולם, אין לדעתי לקבל את הטענה הללו. כי כל חבר במושב יכול להחליט ולעשות לעצמו את החשבון: האם כדאי לו ורצוי לו להישאר במושב ולהמשיך לקבל על עצמו את העקרונות שמבוסס ססת עליהם צורת חיים זו, או ללכת לצורת חיים אחרת ולגור מחוץ לתוהם הכפר. יש ותהיה תמיד אפשרות, לחבר שירצה בכך, לחפש לו דרך אחרת. אבל אם

נותן ממד זה לחברה המושבית והקיבוצית רגישות לצרכי הכלל יותר מאשר בשאר הסקטורים בארץ.

המושב בעצם היותו קהילה קטנה בת 70-80 משפחות נוטה לסגנון החיים המשפחתיים. ההבנה ההדדית היא מאבני-היסוד של קידומו וביסוסו הכלכלי ומייבט אמון מוחלט. לכן מובנת דאגת המחוקק שהשאיף למושב זכות לקבוע את הרלבנטי אנשיו בהווה ובעתיד.

מאחר שאין המושב מקום עבודה ומגורים בלבד, מדרך הטבע אין הוא מתאם עצמו לאורח חיי העיר או חיי המושבה, אלא מקבל על עצמו מערכת מצוות שיש בה הרבה מ"אהבת לרעך כמוך", וגם מעניקה לפרט אפשרות יצול מלא של כל יכלתו וכשרונו, ותחולת הפכנות היושר וטובת-ההנאה ממעשה ידיו גבוהה בו לאין שיעור מבשאר הסקטורים השכירים או העצמאיים למיניהם.

אורח חיים זה — אומות אחרות מגסות לאמצו גם להן כנכס — המדינה רוצה, ובצדק, ביקור, ושלא ייטמע חלילה. לכן היא באה לקדאת אלה הרוצים בנצח קיומו של המושב ותומכת אותו במסגרת חוקית.

והרי לא חסרים אנשים בתוכנו הרואים במושב רק גבול דקיק בינו ובין צורת חיים על טהרת היוזמה הפרטית, והסוברים שבינו ובין העיר והמושבה מבדיל כמעט דק השם.

מאחר שמושב הוא מסגרת חיים מסוימת, וכל מסגרת חיים נתמכת על-ידי חובות וזכויות ומחייבת את האנשים לקבלם מתוך הכרה רעיונית או הכרח הקיום הנסער על-ידי החוק, כך גם המושב חייב במערכת חובות וזכויות. וככל שממעיטים את חשיבות עסקי הממוץ בקיומו של המושב, ממילא מתגמד הפחד מן החוק הממלכתי. מזור הרעש של אלה הקוראים "קדוש-קדוש" למושב ומנופפים בדגל, ובסביבתם משתוללת העבודה השכירה וההכרת הקרקעית לכל המרבה בכסף, עסקים מחוץ למסגרת המושב וכו'.

באין ענקי רוח במחוננו לא נתבייש לבקש עזרת החוק. שמא בעוד חמש או עשר שנים נשאל את עצמנו: איפה הוא מושב העובדים; ויש אומרים שכבר איחרנו את הרכבת. איננו בדתם, אלא אני חושב שיש עוד מקום לחיזוק מעמדו של המושב, ואני מכיר הרבה מושבים שעודם שומרים על מצוות המושב אף-על-פי שיש חלק הנמצא בתוך תהליך המזור של התבוללות וחיקוי חזק של שאר הסקטורים.

היה זה כנה וישר יותר אילו קמו החולקים על החוקה ואמרו: 'הקץ למושבי עובדים; אנחנו רוצים בניירות או מושבות, ואיש הישר בעיניו יעשה — עם כל המשתמע מכך.

נשמעה גם פה חרדה מפני השתלטות התנועות, מפני דיכוי הפרט וכו'. נשאלת השאלה: האם נועדה תנועת המושבים, זו או זו, להיות בית-מלוכה, כאשר המזכירים יורשים כסאותיהם ומעבירים אותם לבניהם אחריהם? האם הדמוקרטיה היא דמוקרטית פחות בתנועה הזאת מאשר בשאר מעגלי החברה? מי מפריע לכל חוג שהוא ברחבי התנועה להתארגן על-מנת להשמיע את דעתו, או באמצעות ניצוץ?

נניח שהדמוקרטיה בתוך התנועות אינה הוגנת, שהיא מושחתת. מי מפריע לכל המטיפים בשער לקום,

אנו יכולים לנהל את חיינו בפועל אך ורק על יסוד גישות אידיאליסטיות, כל עוד אין הן נבחנות בכור המציאות.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):
אתה מתכוון לומר כי אחרי שאידיאה מתה, יש צורך בכפייה.

שמחה פרידמן (מפד"ל):
אולי אתה מתכוון לומר את זאת. אני על כל פנים אמרתי משהו שונה לגמרי, ואני רוצה לחזור ולהדגיש שאני מדבר על מצב שהאידיאה חייבת בו ללבש צורות אשר ללא ספק הן הדרך הפרקטית היחידה להביא אידיאה לידי ביטוי בחיים.

יש למדינה עניין בהכרה בחברות וולונטריות, ובעיקר, כמובן, בשיתופיות שאנחנו דנים בהן היום, ובמיוחד באותן חברות שיתופיות המושכות אליהן את עיניהם של רבים בעולם, אשר מוצאים בהן איזה ערך מיוחד וספציפי למדינת ישראל. יש למדינה כמובן גם עניין בשמירה עליהן. וחוק הוא היסודי גורם משמר. עלינו רק לדאוג שהפגיעה באופי הוולונטרי מחד גיסא, ובזכויות היסוד של הפרט מאידך גיסא, תהיה מינימלית. ואין לפגוע דרך המצטיינת בפתרון חד וחלק, אלא בפתרון המורכב מלא מעט פשרות.

לפנינו קונפונטציה הדומה לזו שביאליק מטפל בה במאמרו "הלכה ואגדה". ידוע שתפקידה של ההלכה לעצב את האגדה, לגבש את האגדה, ואילו האגדה משפיעה על ההלכה שלא תיהפך בסופו של דבר לגורם מקפיא. לעימות הזה בין אידיאה וצורה חוקית, בין אגדה לבין הלכה, אין פתרון המאפשר לדחות את האחת מפני השנייה. אך יש לו פתרון בכיוון של השפעה הדדית. על כן הדרך הנראית לי היא זו של צימצום הפגיעה ההדדית בין השתיים למינימום האפשרי. אולי בכלל זוהי אחת הדוגמאות, שאנחנו חשים ומצויים לפעול בהן לפי מה שקרוי בספרות הקבלה "סוד הצימצום".

לנושא "אורח חיים" חיפשתי בחוק ביטוי, מלבד ההקשר הדתי שהוא מופיע בו. הרי יש אלמנטים נוספים הבונים אורח חיים. עורה הדדית, הסתפקות במועט, ללא רדיפה אחרי העלאה מתמדת ובלתי-פוסקת ברמת ההוצאה, הצנע לכת - אלה הם, לדעתי, אלמנטים היוצרים אורח חיים. ואם מישוהו יצר את הדפוס הלשוני בשביל החברה הקיבוצית, לדוגמה, וקרא לה החברה האחרת, הרי הוא התכוון לאותם אלמנטים, והם מצויים בחלקם הגדול גם במושב.

עולה בזכרוני הקשר לנוסחה ולמטבע לשוני המצויים בספר מיכה. הייתי אומר ששם יש במידה רבה הפרוגרמה של אותה חברה וולונטרית אידיאליסטית לצורותיה המנוונות שאנחנו מדברים עליה כרגע. המטבע הלשוני של הנביא הוא: "הגיד לך אדם מה טוב ומה השם דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך". אני שואל את עצמי האם מנסחי החוק היו מושפעים מן הפסוק הזה במיכה עד כדי כך, שלא מצאו לאורה החיים. קשר אחד אלא לאורה חיים דתי? כי "הצנע לכת עם אלוקיך" כתוב כאן. יכול להיות שכן, ואיני בא בטרוניה אליהם. אבל הייתי מוצא מקום לכך, שיבואו לידי ביטוי אותם רעיונות שביצירה החברתית - קיבוץ ומושב - הבונים ומעצבים אורח חיים אף הם. אני מקווה שזה ייעשה בדיונים בוועדה.

רוצים להמשיך ולגוד במושב עלינו לקבל את העקרונות המעטים המחייבים מסגרת חיים זאת.

באשר לטענה כי לפי החוק המוצע יתאפשר כביכול לנשל חבר מן המושב בקלות ובלא בעיות, הרי אין היא ריאלי, ומי שמכיר את העניין ידע מה קשה הוא, ובאילו פרוצדורה מסובכת חייב הוא ואפילו נדרש להגיע, גם לפי חוק זה, עד לשופט של בית-משפט מחוזי. לכן נראה לי שמלבד מקרים יוצאים מן הכלל לא ניתן יהיה להוציא חבר מן המושב בניגוד לרצונו.

הדגשתי ואני חוזר ומדגיש: מושבנו הוא התאגדות וולונטרית, וחוק זה מבוסס על החופש הזה. הוא בא להגן עליו, וכל קבוצת אנשים, הרוצים לבחור לעצמם צורת חיים מסויימת, יכולים לעשות זאת במסגרת החוק. לכן על הבית הזה כבית מחוקקים של מדינת ישראל ראל להגן בחוק על העקרונות שמבוססת עליהם אותה צורת חיים.

אני מסכים עם החולקים על החוק והדורשים שההגנה על האופי המיוחד של המושב תיעשה תוך שמירה קפדנית ככל האפשר על חירויותיו וזכויותיו של הפרט.

ולסיום, אדוני היושב-ראש, עקב האופי המיוחד שיש להצעת חוק זו אני מציע להעביר אותה לוועדה מיוחדת שתיבחר לצורך זה.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת שמחה פרידמן, ואחרי לחברי-הכנסת יזהר הררי.

שמחה פרידמן (מפד"ל):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. אחלק את דברי לשני חלקים. הראשון יוקדש במידה מסויימת לשיקולים כלליים, ובשני אשתדל להעיר לסעיפים מספר שבחוק, מהם סעיפים הנוגעים לפרק הנושב.

לפנינו פרובלמטיקה לא קלה, כשאנחנו שואלים את השאלה מדוע בעצם נחוץ חוק לחברה וולונטרית, האם אין איזו סתירה על פני הדברים בין וולונטריות ורצון טוב מצד אחד, לבין חוק שבמהותו הוא דבר הכפוי על האדם מבחוץ, מצד שני. אולי יש כאן אותה קונפונטציה רוחנית בין גישה אוטונומית לעומת-גישה הטרונומית, כפי שבאה לביטוי אצל גדולי הפילוסופים.

נואה לי שהלבטים אינם כה חריפים. הרי מטבע הדברים הוא, שבדאשית יצירה חברתית באה האידיאה, אשר אינה מצוידת בדרך כלל בפתרונות קונקרטיים ומפורטים לסיטואציות המסובכות והשונות שהחיים מביאים אתם.

בשלב השני, כאשר אידיאה זו מתחילה להיכנס למישור של הגשמה, ובעיקר הגשמה וולונטרית, על-ידי הקמת חברה על-פי אידיאות אלה, בשלב זה עדיין אינה חדה כל כך התחושה של הסתירות שהחיים מביאים אתם.

בשלב קיומה של אותה חברה, אשר נמצאת בסביבה שונה ממנה, מתגלות בעיקר אותן בעיות התובעות פתרונות מפורטים. ובשלב הזה אין שום חברה וולונטרית יכולה לוותר גם על אמצעים של תקנונים, וכמובן, אם מדובר בחברה בתוך מדינה - על חוקים. זו מציאות שאולי איננה מרנינה את לבו של האידיאליסט, אבל אין

שלמה רוזן (המערך, עבודה – מפ"ם):
בתקנון הקיבוץ יש אורח חיים.

שמחה פרידמן (מפד"ל):

ברור, בתקנון של הקיבוץ זה קיים. אבל אני חושב שאין זה נכון לומר שבמושב לא קיים מזה ולא כלום. יש לי רושם שהמושב בצורתו הטובה ביותר יש בו אלמנטים של אורח חיים, וכדאי לחשוב על אמצעים לביטויים בהוק.

מטבע הדברים, שכחבר קיבוץ אנהג בהתאפקות לגבי פרק המושבים ולגבי הבעיות שנתעוררו לגבי. אולם פרט לזה שאני חבר קיבוץ, אני גם חבר הכנסת, והייתי רוצה להעיר שתי הערות לנושא החבר הלווה. בצדק הצביעו מנסחי החוק בדברי ההסבר – והוסיף להדגיש חבר-הכנסת אברמוב בפתוס רב – שעצם התופעה של חבר גלווה היא סטייה מעקרונות מקובלים של האיגוד השיתופי. אולם תרשו לי לומר שכדרך שעניין החבר הגלווה הוא סטייה, עצם המושב הוא סטייה והריגה ממה שהיה מקובל. וראיה לכך היא שהמושב, ולפחות כמותו הקיבוץ, יש בו כוח משיכה להתעניינות בכל אותן הארצות הגדולות, אשר להן המסגרות הליברליות שייצג אותן בכשרון רב חבר-הכנסת אברמוב, אבל עם זאת אין הן מוצאות סיפוק בצורות חיים אלו, והן באות לארץ-ישראל דווקא על-מנת ללמוד מן היצירה השיתופית הספציפית שלנו.

הערה שנייה: לדעתי, אין במציאות הצדקה משכ"נעת לאותו פתוס שבביקורת. אינני אומר, לחלקים מסויי-מים של הביקורת עצמה, אבל לפתוס שבביקורת לא נראה לי שיש הצדקה; באשר במציאות אותו חבר גלווה, ותפקידי מצטמצמים בדרך כלל בכך שהוא ישמור עד כמה שאפשר מפני תהפוכות מהירות מדי. רבותי, חברי הכנסת, הייתי רוצה שנראה רגע לנגד עינינו מה עלול היה לקרות בתקופות של משבר שכבר היינו עדים להן פעמים מספר באשר לחיי השיתוף והפזילה לחיים בחוק; מה היה קורה אלמלא אותו בלם. אם כך, נראה לי שעקרונות יש מקום להפעילו באמצעות החוק, והתפקיד יהיה למתן את פעילותו ולצמצם את פגיעתו הרעה עד כדי מינימום.

ועתה, רוצה אני להעיר הערות אחדות לסעיפי החוק, תחילה באשר לפרק הקיבוצים, ואחר כך באשר לפרק המושבים, אם זמני יאפשר לי.

הערה ראשונה היא לסעיף 182 (ג). סעיף זה אומר, שהכללים הוצאת חבר מהקיבוץ יכולים להיות כללים שמפרסם הקיבוץ. בסעיף אחר נאמר שיש אפשרות שהשר יתקין הוראות באשר לכללים אלה. סעיף קטן (ד) של אותו סעיף קובע, כי אם יתגלו סתירות בין שתי מערכות כללים, הרי שהולכים אחרי ההוראה שהיא לטובת החבר היוצא או המוצא. כשלעצמו, עקרון שאני בהחלט מקבל אותו. אבל בהקשר זה הייתי רוצה להסב תשומת-הלב לסעיף 52 (ב), שכתוב בו כי השר רשאי לקבוע בתקנות הוראות בדבר דרכי הוצאת חבר ויציאתו מן האגודה. סעיף זה לא בוטלה תחולתו לגבי הקיבוץ. אני הייתי מוצא לנכון שהשר יקבע הוראות אלו על-פי הצעת האגודה המרכזית כמשמעותה בסעיף 4, כלומר על-פי הצעתה של התנועה הקיבוצית, או לפחות בהתייעצות אתה. אם לא כך, הרי שהמדינה קובעת איך מוציאים חבר מן הקיבוץ, בשעה שבבניסתו של חבר לקיבוץ המדינה אין לה חלק. לכך צריך לבוא תיקון, ואומר.

חוברת י"א, ישיבה רנ"א
– חוק האיגוד השיתופי (רוזן, פרידמן) –

בסעיף 182 (ז) נאמר: "חבר קיבוץ שחברותו פקעה לא יפונה מתחום הקיבוץ אלא לאחר שהקיבוץ קיים, או הציג לקיים, את המוטל עליו לפי הכללים כאמור בסעיף פים קטנים (א) עד (ו)". אני חושב שצריך להיות ברור מנוסח החוק כי הצעה זו היא הצעה ממשית ומחייבת. ולכן יש צורך בתוספת מסויימת. ייתכן שצריכה להתווסף הפיסקה "להנחת דעתו של המוצא".

סעיף 183 אומר, כי הקיבוץ חייב לשלם סכום שנפסק נגד אחד מחבריו בתובענה שהיא תוצאה של מעשה או מחדל שלא בשליחות הקיבוץ. את הסעיף הזה אנו צריכים לסייג. אין אתה יכול להטיל על הקיבוץ באופן פתאומי חובה לשלם סכום שיכול להגיע לעשרות או למאות אלפי לירות בתובענה כשחברת ביטוח אינה חייבת לשאת בה. צריך למצוא דרך שלא יהיה הקיבוץ חייב לשלם סכום מעבר לגבול ידוע; הייתי יכול לתאר לעצמי, למשל, מעבר להכנסה של חודש או משהו מעין זה. אבל לא ייתכן שהדבר יישאר באותה צורה כוללת.

בסעיף 185 (ב) נאמר: "המצטרף כחבר לקיבוץ חייב להודיע לקיבוץ על כל חוב של מוזנות שהוא חייב לפי פסק דין כאמור...". אינני בטוח אם חובה זו של מסירת הודעה צריכה לחול רק על חוב של מוזנות. יכול להיות שיש למצטרף כאמור חובות אחרים שאפשר לגבות ממנו. הוא חייב להודיע גם עליהם; אם כי ניתן לומר שסעיף כזה יכול להיות בתקנון של הקיבוץ, ועד כמה שידוע לי, הוא קיים בתקנון. אבל אם יהיה הבדל, ובחוק יוזכר רק חוב של מוזנות, ובתקנון יוזכרו חובות אחרים, אינני יודע אם החובות האחרים יקבלו מידת חשיבות ועדיפות מספיק. הייתי רוצה שהוועדה תשים לב על עניין זה.

סעיף 187 (א) אומר, שהוראות סעיפים מסויימים לא יחולו על הקיבוץ. סעיף 52 (ב) שהוכרתי בהקשר אחר אומר, כי השר יכול לקבוע הוראות לגבי הוצאת חבר מן הקיבוץ. הייתי רוצה לחזור ולהגיד שטוב יהיה אם השר יתייעץ בנושא זה עם התנועה הקיבוצית, ורק לאחר ההתייעצות יקבע הוראות אלו. על-מנת שלא ייווצרו כאן דרכים שונות.

אני עובר לסעיף 199, הייך לפרק המושבים. חבר הכנסת אברמוב הודיש מאוד את הקושי הגדול הנוצר כאשר אדם משנה את דעתו. והוא ציין כי אדם, המשנה את דעתו בקשר לאורח חיים דתי, נענש. אבל אפשר להציג את השאלה בצורה שונה לגמרי. אני חושב שזה רק סימן של גברות אם אדם יודע, שבחברה הקשורה לאורח חיים, שינוי דעתו באשר לאותו אורח חיים לא רק מזכה אותו אלא גם מחייב אותו. היכן שמענו, אפילו בחברה הליברלית ביותר, שלאדם ניתנות רק זכויות? טוב שאנו מרבים לדבר על זכויות. אבל כדאי לתת את הדעת גם על השאלה, מה הן חובות הפרט. היכן יש חברה, והיכן יש פילוסופיה או פרקטיקה של זכויות בלי חובות? זכויות בלי חובות הן גוננסט, כדרך שחובות בלי זכויות הן גוננסט. ואי-אפשר לבוא ולהעלות מקרה, כביכול טרני, שאדם שינה את דעותיו וזה מחייב אותו למשהו בחיים.

רבותי, חברי הכנסת. אדם מבוגר, כל אדם מבוגר, יודע ששינוי יסודי בהשקפות מחייב למשהו. מה הרע והפגם בדבר זה, אינני מצליח להבין.

לסעיף 202 (א), הדין בהליכי הוצאת חבר, יש לי הערה המחייבת מחשבה נוספת. בסעיף זה מדובר על

אחרת — נראה לי שהיא עומדת בראש המנסים, על כל פנים בצורה חפשית, וולונטרית, את הפתרונות האלה. ציינתי אז — ואני חוזר עכשיו על כך — כי לדעתי זהו אחד הדברים המעניינים, שראשוני המתיישבים בארץ יסדו קואופרטיבים. ב־1900 נוסד קואופרטיב "פרדס", שהיה משווק בימי המנדט כ־60% מהשווק של תפוחי הזהב, וזה היה היצוא הגדול ביותר שלנו, והאגודה הזאת עובדת וקיימת כבר 71 שנה וכוחה אתה וחבריה שמחים על כל מה שיש להם ועל כל מה שהם מקימים — בתי־אריזה משותפים, בתי־חרושת משותפים למיצים וכן הלאה. האגודה האחרת שהוקמה כאגודה קואופרטיבית היא "כרמל מזרחי", בעלת המוניטין בינות, שנוסדה ב־1908 והיא קיימת עד היום הזה, 63 שנה, והיא נתעשרה וגדלה ברכוש ביקב בראשון־לציון וביקב בזכרון־יעקב. אמרתי אז שכל המשקים החדשים של הסוכנות שקלו אם להקים יקב חדש משלהם, או להצטרף לשני היקבים האלה, והם בחרו להיכנס לאגודה הקואופרטיבית השיטופית הזאת.

יש מעט מאוד ארצות שתוכלנה להיות גאות כל כך על הצורה השיטופית שיש להן, כפי שאמר שר העבודה וכפי שידוע. התחבורה הציבורית כולה שיתופית אצלנו, ואין שום תחבורה ציבורית בבעלות פרטית. אני אף חושב שאנחנו יכולים להתגאות בזה, ואנחנו מתגאים בזה לא מעט בחוץ־לארץ. ייתכן שיש חסרונות ולקויים בתחבורה וצריך לתקן אותם, אבל אילו היו פונים לראש עיריה שלושה בעלי אמצעים ואומרים לו שהם רוצים להקים תחבורה ציבורית, ומצד אחר היתה באה קבוצה של נהגים ואומרת שהיא תיקח על עצמה ועל שכמה את התחבורה הציבורית, חבריה יהיו בעלי המכוניות ויעבדו במו ידיהם — איני מתאר לי שראש העיריה היה מבכר אותה קבוצה על שלוש בעלי ההון. עם כל החסרונות אנחנו יכולים להלל ולשבח את התחבורה הציבורית שלנו, בייחוד התחבורה הבין־עירונית, שלא במעט סיכנה את עצמה בשנים קשות והמשיכה בעבודתה ולא במעט סיפקה תחבורה גם למקומות שאינם תמיד רווחיים, אלא שהעוסקים בכך הבינו כי הם עוסקים בעבודה ציבורית. וכך פיתחה מדינתנו את האיגוד השיטופי בתחבורה, בחק־לאה, ביצרנות, בצרכנות, בקופות־גמל; היו נסיונות פיתוח ביס, בדיג — לא תמיד הצליחו נסיונות אלה — וזאת אחת הצורות המעניינות ביותר של שיתוף הון, של עבודה וחיים משותפים מתוך רצון כן למצוא פתרונות לצורה ולאורה חיים של החברה.

אומר חבר־הכנסת אברמוב, שהוא לא רק ידיד, אלא, במקרה, אנחנו גם בני מחלקה אחת ומכירים זה את זה מ־1923 — אמנם שנינו היינו אז במכנסים קצרים —, כי כל ההתפתחות הזאת היתה מפני שלא חוקקו חוק.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):
אנחנו מכירים זה את זה משנת 1921.

יוהר הררי (המערך, עבודה—מפ"ם):
חברי הטוב, אני סבור שאילו חוקקו חוק, הרי גם המוסדות שנפלו, גם השיתוף הימי והאגודות השיטופיות לביטוח היו משגשגות, ולא נכשלות, עקב חוק זה. אילו ידעת עד כמה אגודת "כרמל מזרחי", השולטת בשוק הענבים ובשוק היין, מצפה להוצאת חוק זה. היא איננה מושב, אבל יש מאה ואחת אלף צורות ובעיות שעליה

עילה הנוצרת לגבי חבר, מן העילות המפורטות בסעיף 199, והיא נקבעת על־ידי האסיפה. אני שואל, האם אין זה מן הרצוי שקביעתה של העילה לא תימסר לאסיפה, אלא למוסד שיפוטני נייטרלי? כיוון שמדובר כאן בקביעת עובדות ייתכן שמתאים לכך הרשם, וייתכן — מוסד שיפוטני אחר. אם נוציא זאת מידי האסיפה אולי גם ננטרל הרבה מאוד מן ההתנגדות המובעת לפרק המושבים בחוק. אני מניח שברוב המקרים לא תיכשל האסיפה בעשיית עוול, אבל כדאי אולי, למען שגם יודאה לכל כי אין כאן עוול, למסור את העניין לקביעה למוסד שיפוטני.

סעיף 238 (א) דן בוועדת שומה ואומר, שהוועדה תהיה מורכבת מנציג מושב העובדים, מנציג החבר המוצא ומנציג התנועה המושבית שמושב העובדים חבר בה. אחר כך מדובר במקרה שמושב העובדים אינו חבר בתנועה המושבית, וכאן עצם העניין שאני רוצה לעמוד עליו. האם לא היה טוב יותר שיהיו בוועדה נציג התנועה המושבית מצד אחד, נציג החבר המוצא מצד שני ושהאיש השלישי יהיה שופט או בורר נייטרלי? דבר זה היה מסור, על כל פנים, את לזות השפתיים, שהסעיף בנוסחו הנוכחי תומך בסכנה, כי לחבר, לפרט, לא תינתן הגנה מספקת.

הערתי האחרונה מתייחסת לסעיף 257 (א). בסעיף זה מדובר על המושב השיטופי ונאמר בו: "מושב שיטופי רשאי להיות חבר בתנועה מושבית, על אף האמור בהגדרת התנועה מושבית שבסעיף 188". המלים "על אף האמור..." מצביעות על כך שההבדלים ניכרים ובכל זאת אומר החוק שמותר למושב השיטופי להיות חבר בתנועה מושבית. אומר בגלוי שלא התייעצתי בנושא זה עם מזכירות התנועה שלי, אבל הייתי מעמיד לשיקול דעתה, אם אין אפשרות שיוכל המושב השיטופי להצטרף גם לתנועה הקיבוצית. הרי הוא נמצא, לפי עקרונות חיים, בין הקיבוץ לבין המושב, ואם קובעים שהוא רשאי להיות חבר בתנועה המושבית ואין אומרים שהוא רשאי להיות חבר בתנועה הקיבוצית, מונעים ממנו את האפשרות להיות חבר בתנועה הקיבוצית.

חוק זה הוא בני מאות סעיפים, והוועדה בדיונה תתן ללא כל ספק ההדגמות לברר את כל הסעיפים, לשפר אותם וגם לענות על לא מעט ספקות והתנגדויות הקיימים לגבי חוק זה. בתנאי שיתוקן כל מה שטעון תיקון אני בעד קבלת החוק ומציע להעבירו לוועדה.

הי"ר צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת הררי, ואחריו לחבר־הכנסת גרוס.

יוהר הררי (המערך, עבודה—מפ"ם):
כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. בפעם הראשונה שנאמתי בקריאה ראשונה של חוק זה — ואני מקווה שלא אצטרך לגאום בפעם שלישית בקריאה ראשונה של חוק זה — אמרתי וסיפרתי שראשיתה של התנועה הקואופרטיבית הוא ב־1834, ברוצ'דיל, עיריה על־יד מנצ'סטר, ואותם ראשונים נקראו "חלוצי רוצ'דיל". מאז הלכה התנועה והתפתחה בעולם והיא מנסה לפתור אחת הבעיות המעיקות והמציקות לנו זו המאה השנייה: האם רק מלחמת מעמדות פתתו את בעיות החברה, האם יהיו מנצלים ומנוצלים, או שנוכל ונמצא דרך לבנות חברה, שבה תהיה עבודה עצמית בלי מנצלים, הרכוש יהיה שייך לאלה העובדים, וישראל — יותר מאשר ארץ

כלום או אומרים שהכל פשוט כל כך? מובן כל כך? גם באותם דברים שאינם שייכים למושבים — ומתוך 357 סעיפים רק 67 שייכים להם — האם יש הצדקה שלא לתת למדינת ישראל חוק איגוד שיתופי מושלם, שלם, לפי הצרכים שלנו, לפי אותם צרכים שהרוב יחשוב שהם צדקים ודרושים?

אני, אגב, מוכרח להגיד שכל הזמן אני מופתע מן השקט מצד הקיבוצים. יש 14 סעיפים, ואינני חושב ש-14 סעיפים אלה פותרים את כל הבעיה של הקיבוצים, מפני שגם שם צריכות להיות בעיות על גבי בעיות. לפי דבריו של חבר-הכנסת אברמוב, נציג גח"ל, הרי שהוא שבע רצון מן הפרק "קיבוצים".

שלמה רוזן (המערך, עבודה—מפ"ם):
יש לנו פרוטקציה אצל חבר-הכנסת אברמוב.

יוהר הרדי (המערך, עבודה—מפ"ם):
כנראה זה הפרק היחיד שחבר-הכנסת אברמוב מוכן להעביר. אני חושב שבדו"א תתעוררנה בעיות, אבל אינני רוצה לעורר דבר בעיות.

אני מקווה שהכנסת תעביר זאת לסטדיה של ועדה, שתתחיל באמת בטיפול רציני בכל אותם סעיפים. אינני מתאר לי כיצד יכולה מדינת ישראל להחזיר חוק כזה לממשלה ולא לדון בו. אני יודע שהאיזון בין זכויות הפרט, צרכי הפרט והצרכים של הכלל הוא אחד הדברים הקשים ביותר העומדים לפני המחוקקים, אבל מתגברים גם על זה, ייתכן ביותר כשרון או בפחות כשרון. אני מציע איפוא לכנסת לדסן קצת את היצרים, להעביר את החוק, לדון בו, לנסות ולהגיע לידי פתרונות לאותם עניינים שצריך לפתור.

אני רוצה לומר שצריך לפחות לנער את החוק הזה מכל הבדוות שיש עליו. אני קורא שורת מאמרים על החוק החדש בעתונות. שמעתי גם את ביקורת ההרפה של חבר-הכנסת אברמוב על חברי אגודה שהם גם שופטים, פוסקים ומוציאים לפועל של האסיפה הכללית. אבל גם הוא לא הציע שום דבר אחד לעת עתה. מי יחליט להוציא חבר? כל אחד יוכל להוציא, והאסיפה הכללית לא?

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):
אני הצעתי ששום איש לא יוכל להוציא.

יוהר הרדי (המערך, עבודה—מפ"ם):
או אנחנו מאבדים בכלל את הצורה של הקיבוץ ושל האגודה השיתופית.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):
אני דיברתי רק על מושב ולא על קיבוץ.

יוהר הרדי (המערך, עבודה—מפ"ם):
אין כל ספק שזו צורה מיוחדת, שלא כל אחד יכול להיות חבר בה.

לא הוזכר, דרך אגב, שיפצו את זה שיוציאו פיצוי מלא.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):
אילו היה לי זמן הייתי מוכיח שלא נותנים לו פיצוי מלא.

לפתור. אגודה זו עומדת לפני בעיה שהחוק אינו מדבר כלל עליה: מה על אלה המגיעים לגיל 65? האם הם יכולים להוציא חלק מן החון שיש להם באגודה ולחיות מהון זה ולא להמשיך לעבוד, או שהאגודה צריכה לשלם להם פנסיה? יש בעיות על בעיות, ולכן לא אכנס לפרטים כפי שעשה חברי חבר-הכנסת אברמוב וגם כמה חברי כנסת אחרים. החוק מסובך ומקיף על 357 סעיפים והסעיפים הקטנים שלו, שאילו סיפרו אותם במספרים היו מגיעים בוודאי ל-600 או 900 סעיפים. אין טעם איפוא לבוא ולהתווכח על סעיף זה או זה.

ייתכן שלחבר הנלווה ניתנו זכויות רבות מדי, ייתכן שלאחר שיקולים נמצא שיש לו דווקא זכויות, כיוון שהוא שנותן את הקרקע, כיוון שהוא שנותן את הכספים להת-יישבות. אולי יש לו דעה וצריך לתת לו זכות להביע דעה. כל זה תעשה הוועדה. תהיה לה עבודה מעבר לדאש להעביר חוק זה לצורתו הסופית, והיא תצטרך לעבוד על כך קשות.

אין אפשר בכלל, איך ייתכן, שבמדינה שיש בה כל כך הרבה צורות של איגוד שיתופי והמתגאה כל כך באיגוד שיתופי לא שינו במשך שלושים וחמש שנה את חוק האגודות השיתופיות, משעה שסטרקלנד, פקיד קולוניאלי בריטי, הובא הנה מהודו עם "ידיעותיו המרו-בות" על בעיות קואופרטיביות ומשעה שחוקקו חוק זה, שהיו בו סך הכל 69 סעיפים ושהוא החוק הקיים? האם 69 סעיפים צריכים לפתור את כל הבעיות של חבר יוצא, של אורח חיים, של כל ההתנהגות במושבים ובקבוצות? חבר-הכנסת אברמוב הציע בשם גח"ל להחזיר את החוק לממשלה. ואז מה יישאר? יישאר שוב החוק המנדטורי בעל 69 הסעיפים שאין בו כלום, שאיננו פותר שום דבר, שאיננו דן בשום דבר? וזאת בשעה שההתפתחות הכל-כלית שלנו עברה כבר משך שנים את כל הבעיות הללו שאין להן פתרון, וכל אחד שואל מתי כבר סוף סוף ימצאו להן פתרון?

את החוק הראשון הגישו לכנסת ב-5 ביוני 1968. הוא היה מונח על שולחן חברי הכנסת כמה זמן, ובשעה שהתווכחו עליו קם חבר-הכנסת גרוס, שידבר אחרי, והצטרף בשם סיעות האופוזיציה שהם מתמודדים ולא ישתתפו בוויכוח. אני נמצא בכנסת מיום היווסדה ואינני זוכר מקרה אחד שניסו לשכנע חברים — ואנו פה באולם זה רק כדי לשכנע — על-ידי שתיקה ולא על-ידי השתת-פות. יש מי שחושב שבעל-ידי כך שיעבירו את החוק לוועדה יוכלו לעשות בוועדה סובוט'ו החוק לא יעבור. אבל אנחנו פה כדי לשכנע האחד את השני. לפני שבו-עיים פגשתי את אחד האנשים במדינת ישראל, שאני מעריך ומעריך אותו מאוד ושאיני סבור שהמדינה חייבת לו הרבה. אותו אדם התאונן לפני בקשר לחוק המושבים לפני שנים והפעם אמר תוך כדי דבריו: אני אינני מפחד מחוק המושבים. אמי תבוא מכפר מל"ל עם הקלשון שלה לכנסת ואז כבר לא תעבירו שום חוק. רבותי, האם או פה בכנסת צריכים לדון על חוקים לפי הקלשון של חברה נכבדה מכפר מל"ל? הואיל ובנה אמיץ מאוד אני מתאר לי, שגם היא חוננה באומץ-לב. אבל אנחנו מנסים לשכנע אחד את השני מתוך שיקולים, מתוך הבנה, מתוך התחשבות של אחד בשני. לשם מה בכלל קיימות ועדות? המליאה היא תמיד מקום לויכוח, להתנצחות, לנאומים יפים, להצבעה והפגנת כוח. אבל בוועדות אנחנו כולנו מכירים זה את זה, ואנו תמיד מחפשים דרך ומנסים לפתור בעיות.

נראה לי ממבט ראשון, כאיש נייטרלי בנושא זה, שהשאלה העומדת לפנינו בשעה זו היא אם לא ייצא שכרו של חוק זה בהפסדו. לגבי אלה הרוצים כל כך בחוק זה ורוצים בו חיוניות לכניסה של תנועת המושב, בים, אני שואל את עצמי: האם, כאשר החוק יתקבל, לא יצטערו אחר כך על זה? האם לא יקרה, חס וחלילה, שממתוק ייצא עו? כאשר יצליחו להעביר את החוק, וכנראה יש רוב לחוק הזה, האם אנתנו לא צריכים לת- שוב אם לא תהיה תסיסה מתמדת בתוך הישוב, בתוך הכפר? מדוע אומר אני זאת? אני חושב, לפי החומר שקיבלתי - ואין לי זמן לצטט את החומר - שיש חשש לפילוג בתנועת המושבים, לריב מתמיד, להרס, חס וחלילה. השאלה היא אם זה כדאי, כי ההתנגדות של המתנגדים היא כה חריפה ועקשנית עד כי יש לחשוש לתסיסה מתמדת בתוך הכפר, בקרב אנשי המושב. על כך חייבים אנו לתת את דעתנו. אין זו כניעה למיעוט; זה יותר עניין של שלום-בית, כי ההתנגדות חריפה מאוד.

המתנגדים טוענים בחריפות בלתי-רגילה שזה חוק הנוגד את המוסר האלמנטרי של החברה, זה חוק דר- קוני, חוק השולל זכויות הפרט, המאפשר גישול בניס מנחלת אבות, חוק הסוגר את בתי-המשפט לפני חלק מאזרחי המדינה: הופכים אותנו לארסיס של המפלגות הפיאודליות, רוצים לכפות עלינו משמעת מפלגתית, חוק פאשיסטי. מה לא נאמר עלי-ידי המתנגדים לחוק זה? יש היום בעתונות חילופי דעות. אם יש התנגדות כזאת עלינו לשאול את עצמנו, כאיש מן הצד אני שואל, אולי לבוא לקראת המתנגדים, לא לגרום לריב מתמיד, לא לגרום לתסיסה מתמדת בתוך הישוב, בתוך הכפר.

בינו מאז קום המדינה מאות ישובים, קיבוצים. ההתפתחות היתה גדולה גם בלי החוק הזה. בכל זאת היתה התקדמות גדולה במשקים - הן בקיבוצים והן בתנועת המושבים. בסופו של דבר המושב הוא איגוד וולונטרי, אנשים שהתאחדו מרצונם החפשי באגודות וולונטריות. הם השקיעו מיטב כוחותיהם ועמלם בהקמת המשק ואילו החוק, כך הם טוענים, מעניק למושב סמ- כויות מרחיקות לכת נגד האיש הבודד. אני מבין שבטרם מצטרף חבר למושב, לקיבוץ, מציעים לו את החוק והתקנון ויש באפשרותו לקבל זאת ולהצטרף למושב, או להתנגד לו; אבל לחוק המוצע עכשיו יש תחולה רטרואקטיבית. אומרים לחבר: תדע לך שעכשיו, אחרי ארבעים שנות עבודה ואחרי שהשקעת עמל וכות, חייב אתה לקבל נתנים אלה ואלה. כפי שהם טוענים, רוצים לצמצם את הזכויות שהם רכשו במשך שנים רבות. יש בזה צל של פנייה. אם אחרי עבודה מפרכת של עש- רות שנים רוצים לצמצם את זכויותיו של חבר יש לחשוב אם זה באמת צדק. רוצים לנשל חבר זכויותיו שנרכשו במשך זמן רב, כי יש לחוק תחולה רטרואקטיבית, כפי שנאמר. זאת השאלה העומדת לפנינו.

אני מבין כי יש בחוק סעיפים מספר שיש לחייב. אפשר לחייב חבר לעבד את המשק ולא להזניחו. ואנו מכירים מקרים של אנשים אשר יושבים בעיר ומחויקים משק במושב. יש סעיפים חיוניים מאוד, אבל יש גם סעיפים העצמצמים את הזכויות שנרכשו במשך שנים רבות.

לפי השקפתי יש בחוק זה הוראה הנוגדת את ההל- כה המקורית, את החוק העברי, והיא דנה בעניין ירושה.

זהר הרדי (המערך, עבודה-מפ"ס):

אם זו הבעיה או נתקן את החוק כך שהפיצוי יהיה מלא. אף-על-פי שכתוב בחוק כי יהיה ערר לפני ועדה, עם שופט מחוזי כיושב-ראש, אף-על-פי שכתוב בחוק שעידוער יגיע עד בית-הדין העליון - ולא כל דבר מגיע אצלנו עד בית הדין העליון - למרות זאת ממשיך בעל המאמרים לצטט כל הזמן רק מתנגדים, איננו מביא שום אור, מבקש את כל הצל ורוצה שאלפי קוראים יתרשמו ויחליטו לפי העניין הזה מתוך סילופו.

אני שוב אומר: אני מקווה שאנחנו נעביר את החוק. אני מקווה שגם נתגבר על כל הקשיים. אינני מקל בהם. אני בטוח שיהיו קשיים רבים, אבל לשם מה קיימת הכנסת אם לא להתגבר על כל אותם קשיים ולמצוא פתרונות? גם כאשר אנו פוסקים מס הכנסה מכאיב מאוד לאנשים רבים, שלוקחים מהם 82.7%, לפי חשבוני, ממה שהם מרוויחים, או פחות מזה ממרוויחים פחות, ואצלם זה קשה עוד יותר, ויותר מכאיב.

כל חוק גורם תמיד קושי ליחיד. גם חוק זה יגרום קשיים, אבל אנחנו נשתדל לעשות כך שייגרמו קשיים פחות ככל האפשר.

הי"ד צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת שלמה יעקב גרוס, ואח- ריו לחבר-הכנסת שלמה רוון.

שלמה יעקב גרוס (אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. נכון, כפי שהזכיר כאן קודמי חבר-הכנסת הררי, שאני הייתי האיש שמסר בשעתו הודעה בשם האופוזיציה שלא נשתתף בוויכוח על חוק האיגוד השיטופי. הסיבה היתה לא רק שיש התנגדות לחוק; הסיבה העיקרית היתה אז שהביאו את החוק בסוף מושב הקיץ המכבי"ח. לא היה זמן לעיין אפילו בחוק מסובך וארוך זה, ולכן בתוך מחאה החלטנו אז לא להשתתף בוויכוח. על עצם החוק אפשר להתווכח, יש הרבה מה להגיד בעד ונגד. שמענו היום בדיון על החוק המוצע נימוקים בעד ונגד. הדעות הן ממש קיצו-ניות מקצה אל קצה. יש ניגודים חריפים בין אלה שתומ-כים בחוק ובין אלה שמתנגדים לחוק.

שמענו כאן את סקירתו של שר העבודה. לפי דבריו זהו חוק טוב, מועיל, לתועלת המושב השיטופי ולתועלת הקיבוצים. חברי הכנסת שתומכים בחוק זה אמרו גם הם שהוא חיוני ויעיל. לעומת זאת טוענים המתנגדים שזהו חוק ממש אכזרי, דקוני, דעות אלו באות לידי ביטוי גם בעתונות. אין זה עניין של קואליציה ואופוזי-ציה; זהו ריב פנימי בין אנשי המושב, הטוענים שזה חוק לא טוב. אין לקשור את החוק באופוזיציה או בקו-אליציה. צריך לברר לגופו של עניין.

הוויכוח איננו על סעיף זה או זה. אלה שמחייבים את החוק אומרים שכולו טוב. כולו חייב; ואלה שמת-נגדים אומרים שכולו שליל. המתנגדים מתייחסים לחוק המוצע בשלילה מוחלטת, בטענה שיש בו שלילת זכויות-יסוד מן הפרט ואף מן הכלל. הם רואים בחוק זה אקט של כפייה ופגיעה בזכויות של חברי המושבים; ואילו מחייבי החוק טוענים שמושב העובדים זקוק למסגרת חוקית ולהגדרה עצמית חוקית כדי להשליט סדר במוש-בים ובקיבוצים בקשר לעויבה וכל מיני בעיות שקיימות במושבים, ואין ספק שיש בעיות.

היהודית בארץ-ישראל; החזון של בניין חברה חדשה, מבוססת על עמל כפיים ישר, ושוויון סוציאלי; תמיכתם של חווי הציונות, שראו בקואופרציה אבן פינה בבניין חברה נאורה ומתקדמת — כל אלה הולידו את תנועת הקואופרציה הגדולה והמסופעת, וכך הפכה ישראל לא-רץ הקואופרציה, ארץ הקיבוץ והמושב בעיני העולם כולו.

החוק המוצע בת לתת ביטוי משפטי ליצירה הרב-גונית שנתגבשה; הוא לא בא לחדש או לשנות, הוא בא להגן על הקיים. ואולם היתה ראוי תנועת הקואופרציה בישראל לחוק שיתן ביטוי לכך, כיצד יש בדעת מדינת ישראל לא בלבד להגן על הקואופרציה שנוצרה ועל העקרונות שהיא מתבססת עליהם, אלא כיצד ובאילו אמצעים יש בדעתה לעודד את הקואופרציה, כיצד תסייע בביצורה ובהרחבתה.

יש השואלים: למה לכם חוק ותקנון, כאשר מדובר באירגונים וולונטריים ובצורת משק ואורח חיים שבו-רים בהם החברים המצטרפים מתוך רצון חפשי? ואולם החוק לא בא במקום הרצון החפשי, אלא הוא בא להס-דיר את החיים של הקואופרטיב, הקבוצה או המושב על-פי תקנון, שהוא מעין חוזה הדדי בין החבר לבין הקואופרטיב. בצורך זה לקבוע תקנות המסדירות את חיי האגודה הכירו עוד מייסדי פתח-תקווה ורחובות, דגניה ונהלל, ואף בחברה וולונטרית קיים הצורך להת-גונן מפני בודד או מיעוט המפירים סדרי חיים, וקיים הצורך להגן על האגודה מפני העולם שמחוצה לה במק-רה של התנגשות. והרי חופש אין משמעותו הפקרות, דמוקרטיה אין משמעותה אנרכיה.

ובאין חוק — אין תוקף לתקנון; ובאין חוק קואו-פרציה חדש — קיימת פקודת האגודות השיתופיות המנדטורית; ובאין חוק קואופרציה — קיים החוק הכל-לי בישראל, שאינו מכיר, לדוגמה, בעלויות הכלל על הקניין, שמבוסס עליה הקיבוץ, ולא בעקרון שהרווח מהון איננו יכול להוות המטרה של האגודה השיתופית.

בשנים האחרונות גבר שבעתיים הצורך בהגנה על הקואופרציה. בתקופה שלפני קום המדינה התבסס הי-שוב היהודי בעיקרו על התארגנות אוטונומית וולונטרית, והוא הטיל על עצמו מתוך רצון חפשי סדריים מחייבים ומרות לאומית. אז נשמנו אווירה של התנדבות והזדהות חלוצית עם הכלל.

מאז חל מיפנה מהותי. את מקום ההתנדבות ירשו המנגנון וחוקי המדינה, המייצגים גורמות של מינימום; במקום השירות הכלל בא עקרון הרווח המימרי; במקום הסולידריות — ההתחלות; במקום ההזדהות עם הכלל — האינטרס הפרטי הצר; במקום קבלת מרות מרצון באה התביעה ל"חירות הפרט" הבלתי-מוגבלת, שמש-מעה "כל דאליים גבר". עם עליית כוחה של הבורגנות בחברה הישראלית גבר הלחץ על תנועת הקואופרציה מבחוץ — והמאבק רב-השנים נגד החוק הוא עדות לכך — והחברה מסביב חותרת תחת יסודות הקואו-פרציה. היא משפיעה מהבחינות הפוליטיות, הכלכליות והפסיכולוגיות, ועדות לכך התנגדות המיעוט בכמה מושבים שהתבססו והשואפים לפרוק עול ולהיות ככל ישראל.

התנועה השיתופית בישראל הצמיחה מסגרות הת-ארגנות שיתופיות רבות ומגוונות ובכללן, כשיא היצירה השיתופית, ההתיישבות השיתופית: הקיבוץ, המושב וה-מושב השיתופי, שהם כולם מסגרות שיתופיות אינטגר-

לפי החוק המקורי, הוא חוק התורה, ההורים הם אשר רשאים לחלק את הירושה לפי רצונם והבנתם. יש להם זכות בלעדית להנחיל את הנחלה לבניהם. ואילו לפי הצעת החוק רשאי המושב בה התערב בענייני ירושה. סעיף זה נוגד את ההלכה המקורית.

חברי הכנסת, בקרב חברי המושבים יש חברים המפרשים את החוק בצורה החמורה ביותר. הם רואים בכל סעיף, כמעט, צעד שרירותי המקפח אותם. לפני מונח מכתב אשר נשלח לכל חברי הכנסת מאת גוף הקואו: מתנגדי חוק המושבים בישראל. על המכתב חתום יצחק גורן. זמני איננו מרשה לי להקריא את המכתב, אבל הוא טוען שהצעת החוק היא בבחינת לית דין ולית דיין, שיש בה אפליה. הוא מתעכב על כל סעיף וסעיף ומוכיח שהוא מוביל לשרירות. אינני יודע מה נכון ומה איננו נכון בכל הדברים האלה. את הצעת החוק מבאי לפנינו שד העבודה, שותפו בעריכתו נציגי המושבים. אינני מתאר לעצמי שכוונתם היתה לנשל מראש מישוה באמצעות חוק זה. אבל יש ציבור חשוב הרואה בהצעת החוק דבר חמור ביותר.

אדוני השר, אני מודיע איפוא שאנו לא נצביע בשלב זה בעד הצעת החוק וגם לא נגדה, איננו בקיאים בנושא הזה. איננו רוצים להביע דעה בשלב זה. אנו מציעים להזמין לישיבת הוועדה את מתנגדי הצעת החוק כדי לתת להם לבטא את דעתם ולהשמיע באוזניו את זעמם והתמרמרותם. אפשר יהיה, אולי, למצוא את הדרך ללכת לקראתם, לשפר את הסעיפים ולהכניס בהם תיקו-נים ושינויים. גם אם יקבל הרוב את הצעת החוק — ואני רואה שיש רוב להצעה — אסור לנו להשאיר משקע כזה של מרידות בקרב המתנגדים. אני מציע להתדיין אתם ולנסות ללכת לקראתם עד כמה שאפשר.

אנו נקבע את עמדתנו להצעת החוק רק כאשר יובא לכנסת לקריאה שנייה ושלישית.

היו"ר צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר הכנסת שלמה רוזן.

שלמה רוזן (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. חוק האיגוד השי-תופי הוא מאורע חשוב לתנועת הקואופרציה בישראל, והוא מאורע חשוב בתחום התחיקה.

בשל התנגדותן של קבוצות מיעוט קולניות לכמה סעיפים בפרק המושבים בא החוק באיחור. והרי מזה שנים היתה ראוי תנועת האיגוד השיתופי לחוק מר-דרני, שיתאים לצרכיה, במקום אותה פקודת האגודות השיתופיות המנדטוריות משנת 1933 שהתיישנה והיתה מעין מיטת סדום לה.

בבניין הישוב היהודי החדש, מאז ימי העלייה הרא-שונה ועד היום הזה, היו אירגונים וולונטריים שיתופיים של העובדים גורם מרכזי ודומיננטי; העובד העברי, שראו את עצמו כנושא באחריות לאומה, הטיל על כתפיו את המשימה לבנות משק וחברה ומערכת ביטוח סוציאלי, והוא ביצע את משימתו בדרך התארגנות חפשית של עובדים, בדרך יצירת קבוצות לעזרה הדדית, קבוצות אשדאי וקבוצות קבלניות בפרדס, ככביש, בבניין ובתחבורה, קבוצות להתיישבות, מאז הקואופרטיב בסג-רה והקבוצה בדגניה, ונהלל, והמושב השיתופי.

התנאים ההיסטוריים המיוחדים של ההתיישבות

חוברת י"א, ישיבה רנ"א, ט"ז טבת תשל"ב (3 ינואר 1972)
 - חוק האיגוד השיטופי (רוון, צימרמן) -

מבוסס על שלושה קריטריונים מקובלים: ותק בקיבוץ, גיל וגודל המשפחה, והם צמודים להוצאות המחיה המקובלות בקיבוצים. יש להתאים את סעיפי החוק לעובדה זאת, שברית התנועה הקיבוצית קבעה כללים לדמי עזיבה והגישה אותם לרשם.

סעיף 183 מטפל בתובענה אזרחית שהוגשה נגד חבר קיבוץ, שעילתה מעשה או מחדל של החבר שלא בשליחות הקיבוץ. חבר-הכנסת פרידמן עמד על כך, וגם אני סבור, שיש לסייג את חובת הקיבוץ ליכולת של חבר קיבוץ לעמוד בה, לפי שכר חודשי, כמקובל לגבי כל אחד.

יש חשיבות מיוחדת לסעיף 186, האומר: "לעניין קביעת זכות, טובת-הנאה או חובה של אדם, לא תובא בחשבון העובדה שאותו אדם חבר קיבוץ או נתמך בו או תלוי בחבר קיבוץ...". ברור כי לא ייתכן שלא ייהנה חבר קיבוץ מכל הזכויות המגיעות לו כחוק רק בשל היותו חבר קיבוץ, ואנו סבורים שיש להוסיף כאן: "וכן לא יובא בחשבון יתרון הנובע מעובדה זו לאותו אדם".

רצוני לסיים, ובודאי גם זמני נסתיים. אני רוצה להדגיש שהחוק המוצע הוא מעשה תחיקתי רב-ערך, חשוב לתנועת הקואופרציה, אם כי עדיין לא שלם וטעון תיקונים ועיבוד. אני הושב שראוי הוא בהחלט כי יועבר לוועדה, ואני מאהל לוועדה כי תזכה לסיים את עבודתה במסגרת הכהונה הנוכחית של הכנסת.

היו"ר צ. צימרמן:

חברי הכנסת, המשך הדיון בנושא זה יתקיים באחת הישיבות הבאות. הישיבה הבאה של הכנסת תתקיים מחר, בשעה ארבע אחר הצהריים. ישיבה זו נעולה.

סעיף 180 בדבר מימוש נכסי חבר עורר בשעתו ויכוחים. אולם הנוסח המוצע נתקבל, אם אינני טועה, על דעת כל התנועות. כאשר מקבלים את העקרין של בעלות הכלל על הקניין כיסוד הקיבוץ, מתחייבת מכאן המסקנה כי על חבר קיבוץ להעביר נכסים לקיבוץ ולתת על כך הרשאה למוסדות הקיבוץ למימוש נכסים, וכאן יש להוסיף "לרבות מסירתם לקיבוץ".

לגבי העברת נכסים, שהגיעו לחבר קיבוץ בתקופת חברו, מוצעת בחוק פרוצדורה ליברלית של משא-ומתן ואפשרות הסכם. סבורני כי בנוסח המוצע הגענו לגבול של ליברליזם, שהרי אין קיבוץ בלא בעלות הכלל על הנכסים ואין קיבוץ בלא שוויון.

סעיף 181 קובע, כי מקרקעין בתחום הקיבוץ, לרבות דירות או מבנים למוסדות, הם רשות היחיד של הקיבוץ. זה חשוב. מכאן גם הזכות לתבוע את פינויים של מי שאינם חברי הקיבוץ, עזבו אותו או הוצאו ממנו. רשאי קיבוץ לפנות מי שאינו חבר קיבוץ או מי שהוצא ממנו, ואולם זכותו של המפונה - כך כתוב בחוק - "לפנות לבית-המשפט המחוזי לבטל את הודעת הפינוי".

סעיף 182 קובע, כי השר רשאי לקבוע כללים בדבר זכויותיו של חבר קיבוץ היוצא או המוצא מהקיבוץ; וכן אומר סעיף זה, כי קיבוץ או תנועה רשאים לקבוע כל-לים לזכויותיו של החבר היוצא או המוצא שיוגשו לרשם ויפורסמו ברשומות. הננו סבורים כי אין להעניק לקיבוץ בודד, אלא לתנועה בלבד, שהיא בעלת אחריות ציבורית, לקבוע כללים לדמי עזיבה, ובמקרה שקיבוץ בודד לא אימץ לעצמו כללי תנועה כלשהי - יקבע השר. ואכן, ברית התנועה הקיבוצית, המאגדת את כל הקיבוצים, גיבשה תקנון למענק לחבר העוזב. מענק זה

הישיבה ננעלה בשעה 19.13.